

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Bakalářská práce

Gabriela Neradilová

Využití artefietických metod při práci
se sociálně znevýhodněnými dětmi

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Využití artefaktických metod při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi*“ vypracovala samostatně pod dohledem vedoucí práce. Dále prohlašuji, že všechny použité zdroje jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 15. 4. 2023

Gabriela Neradilová

Poděkování

Děkuji tímto své vedoucí práce Mgr. Janě Musilové, Ph.D. za pomoc, podnětné připomínky, které mi během práce poskytovala, a za vstřícné jednání při vedení této práce. Dále děkuji paní ředitelce ZŠ Boženy Němcové, Mgr. Bc. Iloně Bočinské a paní vychovatelce Ivaně Martinčíkové, DiS., za umožnění realizace projektu na její škole. Poděkování patří i dětem, které navštěvují tuto základní školu. A v neposlední řadě děkuji za podporu mé rodině.

Obsah

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Možnosti výuky výtvarné výchovy	7
1.1 Vývoj dětského výtvarného projevu	8
1.2 Artefiletika	10
1.2.1 Zážitek, koncept a symbol v artefiletice	13
1.2.2 Výrazová hra, reflektivní dialog, ledolamka a fikční svět	13
1.2.3 Výraz, komunikace, rovina formy a motivace	15
1.3 Principy problémového vyučování	16
2 Romská kultura	18
2.1 Romština	19
2.2 „Cikáni“	19
2.3 Romská vlajka.....	20
2.4 Romové v českých zemích.....	20
2.5 Romové a umění	21
2.5.1 Romští umělci	22
2.6 Práce s romskými dětmi.....	25
PRAKTICKÁ ČÁST	27
3 ZŠ Boženy Němcové, Přerov	27

4	Já a moje komunita.....	27
4.1	Za rytmu hudby.....	27
4.2	Jsme zapsáni do historie	30
4.3	Má komunita.....	33
4.4	Romský svět.....	35
4.5	Já jako umělecké dílo.....	37
4.6	Náš život	39
4.7	Vernisáž	41
5	Závěr praktické části	42
	ZÁVĚR.....	44
	Seznam použitých zdrojů.....	46
	Seznam obrázků.....	50
	Příloha - příprava praktické části	51

ÚVOD

Jako téma bakalářské práce jsem zvolila „Využití artefietických metod při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi“, jelikož mi přijde práce s těmito dětmi zajímavá a výtvarnou tvorbou, pod kterou můžeme zařadit i artefietické metody, se zabývám již spoustu let. Je mi velice blízká.

Tato práce je zaměřena projektově. Prostřednictvím artefietických metod budeme usilovat o rozvíjení tvořivosti, fantazie, vlastního názoru a utváření různých pohledů na věci dle jednotlivých dětí. Dále se zaměříme i na stmelení kolektivu a vzájemnou komunikaci. V názvu práce je označení „sociálně znevýhodněné děti“, ale zaměříme se konkrétně na romskou komunitu.

Práce je rozdělena na dvě části, a to na teoretickou a praktickou. Teoretická část je rozdělena na dvě kapitoly. V první kapitole se budeme zabývat vývojem dětského výtvarného projevu u konkrétních věkových kategorií, artefietikou a principy problémového vyučování. Druhá kapitola se týká převážně romské kultury. Zmíníme se i o romském umění a nahlédneme na problematiku práce s romskými dětmi.

Třetí kapitola již patří do praktické části, která zahrnuje výtvarný projekt. Projekt bude realizován na Základní škole Boženy Němcové v Přerově. Jedná se převážně o romskou školu. Budeme pracovat s dětmi z prvního oddělení školní družiny, kterou navštěvují děti z 2. a 3. třídy.

Projekt je nazván „*Já a moje komunita*“. Bude obsahovat šest od sebe odlišných výtvarných aktivit s využitím artefietických metod. Pomocí těchto aktivit se u dětí zaměříme na uvědomění si své vlastní kultury. Dále, jak již bylo zmíněno výše, se zaměříme na stmelení kolektivu a mezilidskou komunikaci, na rozvoj kreativity a fantazie, a v neposlední řadě na to, aby se děti nebály vyjádřit svůj vlastní názor. Jako ukončení celého projektu bude ke konci celého cyklu závěrečná vernisáž.

Mezi těmito dětmi jsem již absolvovala dvakrát praxi, která mě velmi obohatila a vytvořila mi i jiný pohled na tuto komunitu, v pozitivním slova smyslu, a doufám, že i prostřednictvím této práce se aspoň trochu změní pohled na tuto etnickou menšinu u některých čtenářů.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část popisuje problematiku možností výuky výtvarné výchovy a romské kultury. V části „Možnosti výuky výtvarné výchovy“ probereme vývoj dětské kresby, zmíníme, co je to artefiletika a co je její náplní. Na závěr uvedeme principy problémového vyučování. V další části stručně uvedeme dějiny romské kultury, angažovanost Romů v umění a charakterizujeme vybrané osobnosti a probereme, jak lze pracovat s romskými dětmi.

1 Možnosti výuky výtvarné výchovy

V dnešní době máme širokou škálu možností, jak vést hodiny výtvarné výchovy, ať už ve škole nebo třeba v kroužku. Za těmito možnostmi se skrývají různé vzdělávací cíle, které se ve vzdělávacím procesu uplatňují. Zmíníme dva rozdílné pohledy na rozdělení proudů, jež lze ve výtvarném výchovně-vzdělávacím procesu využít.

První dělení zmiňuje Roeselová ve své knize „Proudy ve výtvarné výchově“. Každý proud je reprezentován jinou osobností, která se věnuje problematice výtvarné výchovy (např. Jan Slavík, Daniel Fischer, Karla Cikánová ad.) Jedná se o tyto proudy:

- Výtvarné vyjadřování v malbě, kresbě, modelování a grafice – do této kategorie řadíme kromě malby, kresby a grafiky (plošné tvorby) objektovou a akční tvorbu
- Svět a jeho ztvárnění v materiálu – k této možnosti výuky se vztahuje keramická, grafická, plastická, textilní a kinematografická tvorba a fotografování
- Linie, barva, tvar a zajímavý námět – účelem tohoto proudu je rozvíjení dětské psychiky (i fantazie) a mezilidských vztahů
- Metodické impulzy – myšlenkou proudu je, že při kontaktu s uměním je kladen důraz na rozvíjení kreativního myšlení a výtvarného citění
- Most mezi výtvarným projevem v dětství a dospívání – člověk se seznamuje s různými výtvarnými technikami, materiály atd., a zdokonaluje se v nich (více v podkapitole 1.1 Vývoj dětského výtvarného projevu)
- Poznávání, prožívání a hodnocení světa – vychází z globálních problémů naší planety

- Duchovní a smyslová výchova – soustřeďuje se na člověka a jeho vnímání sebe samého a na člověka a jeho prostředí
- Artefiletika – klade důraz na vlastní prožitek z umělecké tvorby, které se dotýčný účastní (více viz kapitola 1.2 Artefiletika)
- Rozšířené studium – doplňuje předchozí proudy

Druhé dělení proudů ve výtvarné výchově je podle významného průkopníka artefiletiky a výtvarné výchovy u nás, Jana Slavíka. Toto dělení nalezneme v jeho publikaci „Od výrazu k dialogu ve výchově: artefiletika“, kterou vydal roku 1997:

- Art-centrický proud – v rámci tohoto proudu se vyučující snaží u dítěte probudit zájem o umění, myšlenkou tohoto pojetí je *zážitek, dialog a interpretace*.
- Video-centrický proud – klade důraz na vizuální charakter výtvarných činností (vizuální myšlení/vnímání a gramotnost), ve značné míře se přiklání k elektronickým médiím.
- Gnozeo-centrický proud – je charakteristický tím, že umělecká tvorba a celkově výtvarné umění je prostředkem výrazové komunikace, s jejíž pomocí dítě poznává samo sebe i své okolí, proud je zaměřen na zkušenosti, které dítě získává každý den.
- Animo-centrický proud – důraz je kladen na to, že dítě vnímá sebe samo jako tvůrce a vnímatele svého vlastního díla, svého uměleckého projevu, proud je charakteristický smyslovým vnímáním, jež je zdrojem silného zážitku z tvorby.

Mezi další představitele, kteří se výtvarnou výchovou zabývali a přispěli tak do její teorie a praxe, můžeme zařadit Igora Zhoře, Pavla Šamšulu, Jaroslava Vančáta, Hanu Babyrádovou, Martu Pohnerovou, Karlu Cikánovou ad.

1.1 Vývoj dětského výtvarného projevu

Jelikož v praktické části této závěrečné práce pracujeme s dětmi ve školní družině, v této podkapitole probereme zejména vývoj dětského výtvarného projevu do období 1. stupně základní školy.

Výtvarný projev patří k výrazovým projevům člověka, tento projev je spojen s jeho psychikou a schopnostmi v oblasti grafomotoriky. Zhoř (1998) uvádí, že výtvarná tvorba je

pro člověka prostředek k poznávání a interpretování světa a prostředkem ke hledání vlastního osobitého výtvarného výrazu. (Šobaňová, 2019)

Postupem věku se náš výtvarný projev mění a zdokonaluje. Tento proces se mění naším prožíváním, myšlením a uvědoměním si, co má naše dílo sdělit. Dle Roeselové (2000, s. 12) v knize „Proudy ve výtvarné výchově“ můžeme registrovat „*počátek tvořivých procesů v rozvoji vnímání a reagování na podněty*“. Dítě se seznamuje s různými barvami, objemy, tvary, velikostmi věcí.

Vývoj dětského výtvarného projevu se dělí do tří období, a to na „*spontánní vyjadřování dětského věku, krizi výtvarného projevu a čas dospívání*“. (Roeselová, 1997, s. 23)

V prvním období výtvarného projevu se dítě seznamuje se základními výtvarnými dovednostmi, jako je kresba, malba, modelování ad. Zprvu se tento výtvarný projev vyznačuje presymbolickou kresbou, která je charakteristická tzv. čáranicemi a hlavonožci. Dítě prozatím vnímá kreslení jako hru, jejímž výsledkem není trvalý produkt. Toto období začíná kolem 2. roku. Nejdříve začne kreslit různé čáry či tečky. Později se objevují různé kruhové linie a smyčky. Čáranice se mohou stát základem pro zobrazení různých tvarů. (Plevová, Pugnerová, 2022)

Předškolní a raný školní věk je charakteristický symbolickou kresbou. Dítě začíná zobrazovat něco konkrétního, například člověka, květinu, slunce, dům, psa, kočku ad., kteří mohou mít i různou velikost a barevnost podle toho, jak to dítě cítí. Tyto obrazce jsou sice ještě nedokonalé, ale již rozpoznatelné. V tomto období dítě na papíře prostorovou kresbu znázorňuje tak, že horní část je vždy nebe, které je modré, zelená čára ve spodní části představuje trávu. Lze vypožorovat i to, co je pro dítě důležité, co má více rádo a co méně. Ale jelikož je dnešní doba ovlivněná převážně médií, děti kreslí to, co vidí například v televizi nebo na YouTube: krteček, Tlapková patrola, Šmoulové, My little pony... (Šobaňová, 2006)

Kolem 9. roku věku, kdy začíná druhé tzv. schématické období vývoje výtvarného projevu, děti začínají mít svůj vlastní kresební styl. Kresba má stabilní význam, své podstatné znaky, je zdůrazněno, co přijde dítěti důležité, což je vyjádřeno barevností, velikostí... Dále se v kresbě prolíná realita s fantazií a osobní zkušeností. Pro dítě či žáka už není problém znázornit strom, postavu dívky nebo loď. Začíná si uvědomovat nedokonalosti ve svém sebevyjádření,

což může mít negativní důsledky. v tomto období může nastat tzv. krize dětského výtvarného projevu, která se vyznačuje poklesem výtvarné aktivity.

V období dospívání žáci podle svého osobnostního založení upřednostňují ve výtvarné tvorbě to, co jim je z výtvarných technik a postupů nejbližší, například jednomu jde kresba, druhý žák je lepší v modelování, nebo někdo preferuje realistickou tvorbu, jiný zase spíše abstraktní. Níže ve zkratce uvedeme typy výtvarného projevu, a to na základě toho, jakou tvorbu žák upřednostňuje. (Roeselová, 1997)

Česká akademická sochařka a autorka mnoha knih, vztahujících se ve výtvarné tvorbě, Věra Roeselová ve své knize z roku 2003 „Didaktika výtvarné výchovy“ rozděluje výtvarný projev do čtyř typů, a těmi jsou:

- Převážně vizuální typ – kresba je například přesnou kopií předlohy, žák upřednostňuje modelování a grafickou tvorbu
- Převážně imaginativní typ – tvorba je ovlivněna vlastním / vnitřním světem žáka, jeho představou
- Převážně dekorativní typ – spíše abstraktivní typ
- Převážně syntetizující typ – je charakterizován kombinací / směsicí všech výše uvedených typů

Dítě svou kresbou má možnost vyjádřit své pocity a prostřednictvím ní komunikovat. Kresba může sloužit jako terapeutický prostředek, například při řešení nějakého problému nebo jako odreagování. Prostřednictvím kresby je možné diagnostikovat vývoj jemné motoriky, emoční a kognitivní funkce dítěte, můžeme třeba poznat, zda je dítě extrovertní nebo spíše introvertní. (Plevová, Pugnerová, 2022)

1.2 Artefiletika

Artefiletika je jedna z koncepcí využívaných ve výtvarné výchově a v dnešní době budí velký zájem jak u vyučujících, tak i u žáků a studentů. V této podkapitole vymežíme, co je to artefiletika, a představíme další pojmy, které s ní souvisí, jako například výrazová hra, reflektivní dialog, ledolamky...

Než se zaměříme na artefietiku, stručně nastíníme téma projektu. Projekty ve výtvarné výchově jsou charakterizované jako rozsáhlejší funkčně propojené celky s promyšlenou stavbou úloh, „a vyznačují se náročnějším myšlenkovým obsahem a tvůrčím přístupem pedagoga i žáků. Jedná se o specifický způsob zvolené cesty, která umožňuje plnění výchovněvzdělávacích cílů, kdy učitel a jeho žáci zkoumají a rozvíjejí základní myšlenku a problém zvolené učební látky“ (Exler, 2015, s. 17). Důraz se hlavně klade na žákovu svobodné vyjádření, které se pojí k jeho vlastnímu postoji a přístupu k danému tématu, nabízí prostředky k seberozvoji žáka.

Propojování několika úloh je v mnoha oblastech přínosné, a to proto, jelikož navádí dítě / žáka k přepisu nějaké konkrétní situace nebo smyslového zážitku. Projektem se u dítěte rozvíjí širší poznání, lepší citové vztahy, nebo také hlubší morální podtext (Roeselová, 2003).

Exler ve své publikaci „Využití projektové metody ve výtvarné výchově s artefietickými postupy“ uvádí, že občas výtvarné projekty tvoří jednoduché kratší celky, které nazýváme výtvarné řady a jež charakterizujeme jako srozumitelnější útvary, které rozvíjejí výchovný problém nebo kterýkoliv zvolený námět projektu, který odpovídá věku dítěte. Tyto výtvarné řady, jež nejsou tak rozsáhlé jako projekty, můžeme podle Roeselové rozdělit na tematické, metodické, výtvarný cyklus a srovnávací řadu, nebo podle Hazukové na tematické, metodické a tematicko-metodické řady.

Sice není úplně zřejmé, kde se nachází hranice mezi výtvarnou řadou a projektem, ale někdy se můžeme setkat s názory, že z některých úhlů pohledu by řady mohly být i plnoprávnými projekty. (Stehlíková Babyrádová a kol., 2015)

„Rozsah a organizace výtvarného projektu velmi úzce souvisí se vzdělávacím procesem, který by měl respektovat řadu didaktických aspektů“ (Exler, 2015, s. 22). Tyto didaktické aspekty se uplatňují v jednotlivých fázích projektu, a to při jeho přípravě, v průběhu a závěru.

Jeden z neklíčovějších momentů při přípravě projektu se objevuje při vytváření jednotlivých námětů. Je velmi důležité, aby náměty obsahovaly smysluplnou myšlenkovou linii, odpovídaly tak celkovému pojetí projektu a věku dětí. Exler (2015, s. 22) uvádí, že „význam výtvarného projektu můžeme vidět ve způsobu pedagogického vedení a přístupu

k danému výtvarnému problému, dále ve schopnosti objevit nápaditou myšlenku a v možnosti nacházet nové a hlubší spojitosti.“

Aspekty, které se pojí k výtvarnému projektu, nalezneme i v artefiletice. Jedná se o výtvarnou vzdělávací koncepci či pojetí, které má prvky expresivní výchovy. V České republice byla od počátku 90. let minulého století prezentována Janem Slavíkem, který ji představil jako svou koncepci v publikaci „Od výrazu k dialogu ve výchově“.

Slovo artefiletika je složeno ze dvou částí, a to ze slova „arte“ (z lat. ars, artis), což poukazuje na těsné spojení s uměním, ale nejen tím, které nalezneme v galeriích a různých síních, ale i všemi tvořivými činnostmi či jevy v běžném životě, jako jsou například dětská kresba a malba, fotografování atd. Druhou část názvu tvoří slovo „filetika“, což *„znamená jak tvůrčí, výrazový a emocionální, tak i duchovní přístup“* (Exler, 2015, s. 32). Filetické pojetí výchovy klade důraz na osobní zkušenosti a zájmy dětí a za pomoci reflektivní komunikace dochází k jejich intelektuálnímu, emočnímu, sociálnímu a morálnímu rozvoji.

Artefiletika vychází z některých metod, cílů a technik psychoterapie a z psychoterapeutických oblastí má nejbližší k arteterapii. I když jsou si blízko, tak se od sebe liší. Sice jsou zaměřeny na sebepoznání a rozvoj sociálních kompetencí u dětí a mládeže, ale artefiletika na rozdíl od arteterapie nemá léčebné ambice, i když přijímá některé její metody, techniky a cíle, jež uplatňuje během výtvarného vzdělávání žáků, výrazové kultivace a rozvoje jejich uměleckých kvalit, které získali z poznatků a zkušeností.

Artefiletická koncepce vychází z tvůrčího expresivního projevu a staví na zážitkovém poznávání, které umožňuje rozvíjet emotivní, sociální i tvořivé rysy osobnosti a také komunikační schopnosti a sebepoznání. Jejím záměrem je zprostředkovat dětem cestu ke světu kultury a přírody na základě jejich výtvarných prožitků.

Jak uvádí Slavík, artefiletika, jež pracuje se symboly, je zaměřena na poznávání prostřednictvím umělecké výrazové tvorby, která je spojená s reflektivním dialogem. Výrazový projev poskytuje žákům možnost k vlastnímu vyjádření jejich zkušeností, poznatků i přání či citů.

Abychom mohli hovořit o artefiletice jako takové, musíme definovat pojmy, které se k ní pojí: jedná se o reflektivní dialog, zážitek, kruh bezpečí, výrazovou hru, fiktivní svět, výraz, symbol, motivaci ad.

1.2.1 Zážitek, koncept a symbol v artefiletice

Zážitekem v artefiletice získáváme nějakou zkušenost a vědomost. Podle Slavíka zážitkem chápeme určitý osobní přístup k nějaké životní situaci, kterou jsme prožili a můžeme se k ní ve vzpomínkách vracet. Během umělecké činnosti klademe zážitkem důraz na jedinečnost a osobitost dojmů a také pocitů k určité situaci, jež jsme momentálně prožili. „*Ve výtvarném zážitku se dítě setkává se symbolickou formou a dobírá se obsahů*“ (Roeselová, 2000, s. 194). přitom si vědomě či nevědomě klade otázky: Jak to na mě působí? Co to pro mě znamená?... a na tyto otázky hledá odpovědi.

K zážitku se pojí také koncept, který můžeme charakterizovat jako klíčové téma ke komunikaci ve skupině účastníků artefiletické činnosti. S koncepty se setkáváme každý, jedná se o označení, jež se vztahují k mýtům, příběhům, náboženským, kulturním nebo uměleckým projevům atd. Všichni chápeme, co je to láska, moc, světlo, tma nebo třeba smrt, ale vykládáme si je po svém, a na základě svých zkušeností a prožitků si vytváříme své prekoncepty. V prekoncepčních představách si vzájemně porovnáváme společné či rozdílné názory na témata, jako je láska, nenávisť, bolest ad. Artefiletika je výjimečným druhem poznání, které nás učí překonávat nepochopené koncepty a metafory a zároveň se rozvíjet. (Roeselová, 2000)

Svůj význam má v artefiletice i symbol, který je charakterizován jako určitý znak, který si již dítě vytváří během svého výtvarného projevu, tyto znaky chápeme jako nástroj komunikace. Symboličnost tohoto vyjádření může odkazovat na různé zkušenosti a pocity. Artefiletika se tento výtvarný symbol snaží oživit, a to například gestem nebo pohybem. (Exler, 2015)

1.2.2 Výrazová hra, reflektivní dialog, ledolamka a fikční svět

Nedílnou součástí artefiletiky je výrazová hra, která obvykle probíhá v rámci celé skupiny a vztahuje se k učebnímu problému s předem vymezeným námětem a pravidly. Výrazová hra poskytuje žákům prostor pro sebevyjádření a dělá ze zúčastněných tvůrce nebo spolutvůrce uměleckého díla. Nelze výrazovou hru předem nacvičit, tzv. hra vzniká v průběhu činnosti,

a jejím důsledkem, na základě rozdílných prekonceptů, jsou jedinečné výrazové projevy. V artefietice propojujeme výtvarné aktivity s mezioborovými vstupy, například s hudbou a tancem. (Slavík, 2004)

Na výrazovou hru se pojí reflektivní dialog, který je významným zdrojem poznání a jemuž patří patřičná pozornost. Následuje vždy po výrazové hře a během něho se děti nejenom něco učí, ale hlavně rozvíjí své komunikační a sociální dovednosti, mají možnost vyjádřit svůj názor, svůj pohled na provedenou výtvarnou aktivitu. V dialogu, jenž se označuje jako reflektivní, jelikož se vracíme k předchozím zážitkům z výrazové hry, si děti všímají různých stránek a souvislostí své tvorby, které prodiskutují, a jejich postřehy se tímto stávají nástrojem pro další (hlubší) přemýšlení a poznávání kultury. (Slavíková a kol., 2007)

Během reflektivního dialogu je doporučeno utvořit tzv. kruh bezpečí, jenž je symbolem rovnosti mezi dětmi a mají v něm prostor pro zvýšenou pozornost pro symbolické aktivity, výrazy tváří, gesta či způsob mluvy a prostor pro vlastní vyjádření. I pro pedagoga je důležité být součástí tohoto kruhu, jelikož to zmenšuje jeho sociální odstup. (Slavíková a kol., 2007)

Někdy je vhodné, a to převážně u mladších účastníků, použít během artefietické činnosti ledolamku. Jedná se o krátké výrazové cvičení před výrazovou hrou, které klade důraz na uvolněný projev, který respektuje daná pravidla a také slouží jako motivace před hlavní činností. Její funkce spočívá v tom, že má děti převést do nového zážitkového prostoru, uvolnit děti a zbavit je napětí, naladit na výrazovou hru a zapojit všechny děti i vyučující. (Slavíková a kol., 2007)

Fiktivní svět je utvářen stylem díla, osobními předpoklady zúčastněných a způsobem výrazové hry. Závisí na zájmu a přístupu účastníků. Tento svět můžeme chápat jako verzi světa, kde naše pozorování odpovídá potřebě porozumět reálnému světu a na základě mnoha otázek nás vybízí, abychom využili dosavadní poznatky a nahlédli blíže do světa umění, do jeho vztahů k životu. Během tvorby díla účastníci ve fiktivním světě při fikční cestě zažívají různá poznání, která se pojí k činnosti. Objekty, které využíváme ve fikčním světě během tvorby, nazýváme propy, jimi mohou být panenky, kresba, malba, melodie, dřívka ad.

1.2.3 Výraz, komunikace, rovina formy a motivace

Artefiletické dílo je tvořeno v reálném čase, proto můžeme vnímat jeho rozehraný příběh v jednotlivých situacích, tyto situace mají svůj charakter a strukturu, tento vztah je tvořen ze tří dimenzí, a to z výrazu, komunikace a formy, které jsou si rovnocenné. (Slavík, 2004)

V rámci výrazu se žák soustředí na vyjádření svých postojů, emocí, dojmů nebo myšlenek. Výraz v artefiletice je zaměřen především na prožitek z tvorby a na spontánní, upřímnou i otevřenou tvorbu, která umožní sebevyjádření žáka. U výrazové aktivity hledáme vazbu mezi reflexí a expresí, což v klasické výtvarné výchově neočekáváme. (Exler, 2015)

Podle Slavíka se v komunikaci klade důraz na mezilidské sdílení zážitků a zkušeností zúčastněného, tím chápeme, že věnuje pozornost srozumitelnosti svého výrazového projevu. Centrem pozornosti jsou empatické a významové koncepty. Dále se klade důraz na komunikaci mezi aktéry. Během činnosti by měla být mezi dětmi vstřícná a otevřená atmosféra a měl by se podporovat pocit bezpečí, soucitnost a soudružnost.

V rámci roviny formy se dítě zaměřuje na výsledek své tvorby se snahou dobrat se k dokonalosti výrazu. Aby došlo k nalezení takové variace díla, která je nejlepší ze všech možných, musí být navozen veškerý zájem o tvorbu. Výrazový projev svou formou závisí na principech společenského i přírodního dění. Dále rovina formy kultivuje expresivní projev žáků a rozvíjí jejich zručnost a technické dovednosti. (Slavík, 2004)

V neposlední řadě je při artefiletické činnosti důležitá i motivace, čímž chápeme schopnost zaujmout žáka a motivovat ho k činnosti, navození tvůrčí atmosféry. Motivaci lze definovat jako soubor vnějších a vnitřních faktorů, které pobízejí dítě k činnosti a zaměřují tuto činnost k nějakému určitému cíli. Motivovat nemusíme jen vysvětlením činnosti, ale například výrazovou hrou, ledolamkou a zážitkovou činností. (Stehlíková Babyrádová a kol., 2015)

Sice dnes nalezneme bezpočet publikací, které se vztahují k artefiletice, ale uvedli jsme si zde, co je to artefiletika a základní pojmy, které se k ní pojí. Artefiletika dokáže velice obohatit výtvarnou hodinu. Má danou strukturu, s níž budeme pracovat v praktické části.

1.3 Principy problémového vyučování

Problémové vyučování, které také souvisí s artefietikou, je jednou z velmi efektivních metod, která u žáků podporuje myšlenkové pochody, schopnost řešit problémy a tím rozvíjí i jejich osobnost a postoje. Svým myšlením se žák dostává za rámec svých dosavadních zkušeností, získává nové pohledy na okolní svět, čím obohacuje nejen sebe, ale i okolí a ke svému výtvarnému projevu si vytváří vlastní osobitý postoj, jenž se vztahuje ke všemu, co ho obklopuje, jako například duchovní a životní prostředí. Sice vzpomínky a zážitky výtvarného charakteru časem vymizí, ale myšlenkové pochody mu zůstanou vlastní. (Roeselová, 1997)

„Problémové vyučování je proces, v němž probíhá komunikace mezi účastníky výtvarně vzdělávacího procesu na různých úrovních“ (Roeselová, 1997, s. 26). Pokud je žák sám sebou a v tvorbě uplatňuje své vztahy ke světu, psychicky se rozvíjí. Základem pro to, aby si tyto vztahy vytvářel, je prožitek. Vnímáním svého okolí a svými postřehy začne více uvažovat a prostřednictvím tohoto si začne vytvářet svůj názor. Spojujícím článkem, který spojuje svět dítěte s okolním světem, je dynamicky pojaté téma, které má mnoho rovin.

Roeselová (1997) uvádí, že během řetězení tematických výtvarných úloh dochází u dítěte k výraznému obohacení výtvarného myšlení. Tím, že se postupně námětová sféra obohacuje, dochází k postupnému opouštění ikonických schémat, která jsou nahrazena jiným způsobem vyjádření. Učitel vede své žáky k pozornému vnímání světa, tím je učí ve všedních věcech rozeznávat výtvarné hodnoty a osobitě je vyjadřovat.

Dále Roeselová (1997) zmiňuje ve své publikaci *„Řady a projekty ve výtvarné výchově“*, že neopakovatelnými vztahy dítěte ke světu, jenž jsme zmínili výše, je podporováno hledání nových výtvarných forem, čímž se stimuluje dětská fantazie a formulují se předpoklady pro vznik vlastního osobitého výtvarného jazyka, ale aby došlo k jeho utváření, musí u žáka dojít k vcítění se do řeči výtvarných nástrojů a materiálů. Nenásilně se učí ovládat různé způsoby práce, například vytvářet linoryt, pracovat s keramickou hlinou...

Obohacením námětové sféry, hledáním forem vlastního sebevyjádření, prohlubováním výtvarného prožívání a myšlení se postupně vytváří pomyslný most mezi dětským výtvarným

projevem a dospíváním. Tím, že se dítě výtvarně formuluje a zajímá se, nemusí dojít k tzv. krizi výtvarného projevu. (Roeselová, 1997)

K problému vyučování se taktéž pojí hodnocení, které je pro rozvoj myšlení nepostradatelné. U této metody je vhodná komunikace mezi učitelem, žákem a jeho spolužáky. Sdělují své zkušenosti a během konverzace hledají společného jmenovatele vzniká dorozumění. Žák se během tohoto procesu snaží vnímat sám sebe se svými klady, ale i nedostatky. Porovnáním s ostatními spolužáky získává pohled na svůj vlastní výtvarný projev a získává tím i schopnost hodnotit. (Roeselová, 1997)

Pokud se žáci naučí vyjadřovat svůj názor, mnohé problémy s hodnocením vymizí. Pedagog by měl své žáky vést k porozumění výtvarné tvorbě druhých dětí, nebo i umělců, a zároveň je vést k tomu, že dokáží sami sebe zkritizovat.

„Dalším výsledkem hodnotícího procesu je klasifikace výtvarných aktivit“ (Roeselová, 1997, s. 27), která je ovlivněna zkušenostmi z posledních let. Tato klasifikace by měla rozvíjet svobodné a individuální pohledy na svět, sociální a jiné vztahy. Ale musíme si uvědomit, že proto, aby dítě našlo cestu k problémovému myšlení a zároveň výtvarné komunikaci, musí se u něj projevit zájem o předmět. Pokud ho výtvarná tvorba zaujme, projeví důmyslnost a velmi dobře se vyjádří, ucítí radost z úspěchu.

Závěrem se odkrývá otázka: který z těchto dvou způsobů hodnocení je lepší, zda ústní či hodnocení známkou. V dnešní době mnoho žáků ale vyžaduje spíše známku, jelikož cítí odraz své snahy. Přesto by známka neměla ohrožovat zájem a tvůrčí činnost dětí, ale jejím prostřednictvím by měla motivovat k subjektivnímu výtvarnému projevu. (Roeselová, 1997)

2 Romská kultura

Romové dnes obývají velkou část Evropy, převážně jihovýchodní Evropu a Slovensko s Českou republikou. Tato komunita je součástí evropských dějin asi po dobu 1000 let. Moc toho z dějin Romů v literatuře a různých spisech nenajdeme, zmínění byli tehdy, pokud budili nějakou pozornost. Je zřejmé, že své dějiny nezapisovali, ale předávali si je ústní formou. (Muzeum romské kultury, 2021 – 2022)

Dnes je již prokázáno, že pravlast Romů je dnešní Indie. Texty, získané z Muzea romské kultury v Brně, uvádí první zmínky o hinduistické civilizaci, které pochází již z 2. tisíciletí př. n. l. Domníváme se, že indické dómské kasty jsou Romům příbuzné. Dále se uvádí, že Romové přijali za své některé původní lidové tradice náboženské oblasti Indie, patří sem např. kult ženských bohyň. Romové migrovali do Evropy už někdy v 3. – 5. století n. l. Byli označováni jako kočovný národ.

Přibližně v 11. – 12. století přicházeli Romové do Evropy přes Byzantskou říši. Koncem 14. století obývají celé území balkánského poloostrova a kočují do střední a západní Evropy, a to buď jako jednotlivci nebo menší skupinky. Zřejmě pouze tímto způsobem měli možnost začlenit se do lokální civilizace. (Muzeum romské kultury, 2021 – 2022)

V první třetině 15. století se v Evropě objevila nová a početnější vlna přichozích Romů. Zřejmě to bylo z důvodu tažení tureckých vojsk do nitra Evropy. Nová vlna Romů tvořila početnější skupiny a taktně se označovali jako křesťanští kající poutníci z Egypta, již prchají před muslimy. Získali tím sympatie věřících (Muzeum romské kultury, 2021 – 2022). V průběhu tohoto století se taktéž rozšířili po celém území našeho kontinentu.

V průběhu 16. století se postoj Evropanů k Romům výrazně zhoršil. Důvodem byl vzhled a barva pleti, jiný styl odívání, nesrozumitelný jazyk a odlišný životní styl. Dále nárůst tureckého nebezpečí šířil mezi Evropany hysterii, že Romové jsou turečtí zvědové a špioni. Provázela je také pověst zlodějů a podvodníků. Církvi vadil romský vztah k víře a magickým praktikám. (Muzeum romské kultury, 2021 – 2022)

Mezi řemesla, která Romové po staletí vykonávali, patří tato:

- kovářství, měditepectví, cínařství

- košíkářství, kotlářství
- hudba, zpěv, tanec, artisté
- loutkoherectví, stínové a ohňové divadlo
- vetešnictví, galanterie, kramářství
- cirkus: krotitelé zvířet, gymnasti, provazolezci, krasojezdci, žongléři
- provozování střelnic
- kolotočáři...

Kovářství, košíkářství, hudba, tanec a pár dalších z výše uvedených řemesel a taktěž šperkařství, oděvnictví, vyšívání a výtvarná činnost později, v 2. polovině 20. století, zažily v Českých zemích velký rozmach. (viz podkapitola 2.5 Romové a umění)

2.1 Romština

Pokud jde o romštinu, tak již ve starověkých sanskrtech nalezneme důkazy, že romština patří k větvi indických jazyků, přesněji novindickým. „*Tento jazyk byl v 18. století klíčem k odhalení indického původu Romů*“, zmiňuje Horváthová (2002, s. 31).

Romština vykazuje velkou podobnost s hindštinou a bengálštinou. Jazykovědci v romštině našli více jak 700 slovních kořenů, které mají indický původ. Romové se dodnes tímto jazykem mohou dorozumívat a pro velkou část této etniky stále přijímán jako jazyk mateřský. (Muzeum romské kultury, 2021 – 2022)

2.2 „Cikáni“

Dnes se setkáváme s oslovením „cikáni“. Toto pojmenování vzniklo za Byzantské říše. V brožuře „Příběh Romů“ z Muzea romské kultury v Brně je psáno, že „*slovo cikán vzniklo z řeckého „Athinganoi*“. Tímto slovem byli označováni cizinci příchozí z Malé Asie, kteří se taktěž jako Romové věnovali magickým praktikám. Charakterizující je to, že si Romové toto označení ne zvolili sami, a již od počátku toto slovo neslo negativní nádech. Důsledkem je i to, že je církev kvůli magii nepřijímala.

2.3 Romská vlajka

Víme, že každý stát má svou vlajku, dokonce i Romové mají svou mezinárodní vlajku, která byla vytvořena v roce 1933 a schválena byla roku 1971. Vlajka obsahuje dva barevné pruhy a kolo uprostřed.

„Vrchní pruh, jenž má modrou barvu, znázorňuje čisté nebe, svobodu a volnost. Spodní zelený pruh znázorňuje zemi a trávu“ (Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, b. r.). Oba pruhy symbolizují život poutníků.

Dokument „Romové – romská kultura – historie“ uvádí, že o symbolu, který je umístěn ve středu vlajky, kolují rozporuplné názory. V některých literaturách se uvádí, že červené kolo uprostřed vyznačuje dřevěné kolo, jenž je spjato s kočovnictvím. Jiná literatura zase uvádí, že červené kolo symbolizuje čakru s šestnácti paprsky. I přes tyto dva odlišné pohledy na červené kolo uprostřed vlajky je zřejmé, že odkazují na původ Romů, tedy na Indii.

2.4 Romové v českých zemích

Brožura „Příběh Romů“, kterou poskytuje Muzeum romské kultury, zmiňuje přítomnost Romů na území Čech od roku 1417, kdy z uherských zemí tudy jen prošli a putovali do Německa a Francie, kde získali pojmenování Bohémiens, jelikož tam došli z Čech.

Pro usazování v českých zemích měli Romové lepší podmínky na Moravě než v Čechách, zde byli vyhošťováni nebo trestem byla vojenská služba, a to přetrvávalo i v 19. století. Na Moravě vykonávali různé služby šlechtickým rodům, například na panství Uherský Ostroh, kde vykonávali kovářskou práci. Příchodem dalších Romů se usazování na jižní a jihovýchodní Moravě prohlubovalo. To se nezměnilo ani za tereziánské reformy. (Horváthová, 2002)

Mezi obcemi a Romy vznikaly vzpory, a to mělo za důsledek vznik romských osad. Skrze to, že je obyvatelé obcí nechtěli přijmout, nemohli Romové navštěvovat školu, tím pádem si nemohli osvojovat různé znalosti a český jazyk. Začaly vznikat izolované romské osady, jinak řečeno romská ghetta. (Horváthová, 2002)

V 19. století začali přijímat počestěná příjmení a začalo se jim dařit pronikat do obcí. Tím získali i povinnost povinné školní docházky, někteří získali výuční list nebo absolvovali střední

školu či dokonce studovali vysokou školu. Rodiče začali být plnoprávní. Mezi obyvateli obce a Romy začaly vznikat dobré vztahy. Objevily se první romské osobnosti, jako například právník Tomáš Homolek nebo sociolog Miroslav Homolek, který později předsedal Svazu Cikánů-Romů, což byla první romská organizace na našem území. (Horváthová, 2002)

Za 2. světové války probíhala genocida Romů. Odhaduje se, že v českých zemích přežilo jen 1000 těchto obyvatel. Po válce do Čech přicházeli Romové ze slovenských osad. Směřovali do průmyslových měst a do pohraničí, kde se věnovali jak zemědělství, tak průmyslu, a pracovali na stavbách. Během dvou let migrovalo do českých zemí až 15 000 Romů. (Horváthová, 2002)

Zas komunistického režimu došlo k asimilaci Romů a k jejich zrovnoprávnění. Asimilace usilovala o splynutí Romů s majoritní společností, součástí toho byl třeba zákaz mluvit romsky a převýchova dětí. S tím souvisel Zákon č. 74/1958 Sb. O trvalém usídlení kočujících osob, kdy se stalo trestným kočování osob nebo neohlášená změna bydliště.

Do poloviny 80. let minulého století byli považováni jen za zaostalou skupinu obyvatel. Poté začaly vznikat snahy o uznání jejich etnické identity. Snahy se vyplatily, v roce 1989 byli Romové považováni za národnostní menšinu se všemi právy. V současnosti, i přes možnost společenského uplatnění, se začali potýkat se sociálními problémy, jako například prudkým nárůstem nezaměstnanosti, netolerancí a rasismem. (Muzeum romské kultury, 2021 – 2022)

2.5 Romové a umění

V dnešní době, i když se stále objevují předsudky a stereotypy vůči Romům, někteří si romští umělci našli místo v naší české popkultuře a umění. Tyto umělce vnímáme jako sobě rovné osoby, a to bez předsudků. Příkladem těchto vlivných osobností může být Monika Bagárová, Jan Bendig, Zdeněk Godla či z oblasti gastronomie Pavel Berka.

Výtvarné umění mělo v romské kultuře místo odnepaměti. Převážně v 90. letech 20. století prodělala výtvarná tvorba Romů velký rozmach a postupně se objevovala velká řada romských autorů, kteří se zaměřují jak na lidovou, tak amatérskou a profesionální tvorbu. Hodně se inspirojí svými romskými tradičními hodnotami. Kromě malby a kresby můžeme do jejich výtvarné tvorby zařadit loutkářství, různé řemeslné výrobky, vyšívání, oděv a šperky. Když se zaměříme na oděv, mnoho romských žen vyšívá květinové vzory. Zručnější ženy vyšívají

poměrně složitější figurální výjevy, jako například scény z romského života. Romové se často věnovali výzdobě svých příbytků, a to od dob kočování až dodnes. (Hlávková, 2006)

V České republice byla v roce 1997 průlomová výstava nazvaná „E luma romane jakhenca-Svět očima Romů“, kterou uspořádalo Muzeum romské kultury v Brně. Na této výstavě vystavovalo 13 amatérských romských umělců svá díla s tematikou romských tradičních hodnot, jako je rodina, úcta ke stáří a předkům, romská morálka...

Muzeum romské kultury má stálou expozici, která nás provede romskou historií. Nalezneme zde i romské tradiční oděvy, šperky či řemeslné výrobky. Taktéž muzeum vlastní bohatou sbírku obrazů romských umělců napříč staletími a pořádá různé výstavy.

Umělecká díla romských umělců můžeme vidět i na mnoha výstavách, které se pořádají. Jedná se například o akci „Futuroma“, která čerpala aspekty z afrofuturismu, aby prozkoumala, jaká je role současného romského umění při definování, ovlivňování a reflektování romské kultury. Tato událost nabízela nové a spontánní reinterpretace jak romské minulosti, tak i přítomnosti a budoucnosti prostřednictvím tradičního a futuristického spojení s cílem kritizovat současnou situaci Romů a znovu zkoumat historické události. Futuromy se zúčastnilo 14 romských umělců z 8 zemí. (Dostupné z: <https://eriac.org/futuroma/>)

2.5.1 Romští umělci

V České republice a v zahraničí se objevilo mnoho romských umělců, kteří stáli a stojí za pozornost. Jedná se, jak již bylo výše zmíněno, o amatérské, lidové ale i profesionální výtvarníky. V této podkapitole některé z nich uvedeme.

Zahraniční umělci:

Ceija Stojka

Ceija Stojka (1933 – 2013) byla rakouská romská spisovatelka, hudebnice, výtvarná umělkyně a aktivistka. Spolu se svou matkou a čtyřmi bratry byla za 2. světové války vězněna v koncentračních táborech. V roce 1988 jí vyšla první z jejích tří autobiografických knih „Žijeme ve skrytu“ a „Vyprávění rakouské Romky“. Poté se od 90. let minulého století věnovala výtvarné tvorbě. Vytvořila rozsáhlé soubory kreseb a maleb, z nichž většina vychází

z traumatických zkušeností z let strávených v koncentračních táborech. (Dostupné z: <https://www.ceijastojka.org/thefund>)

Billy Kerry

Billy Kerry je umělec a pedagog, který působí na Univerzitě Cambridge se Velké Británii. Skrze svou architektonickou (ekletickou) praxi poukazuje na úzký vztah mezi umělcem a materiálem, tedy mezi tělem a objektem. Prostřednictvím své tvorby zkoumá a zpochybňuje kritické názory na etnicitu a genderové role. Při své tvorbě používá bezpočet materiálů, jako je například dřevo, látka, kov, barva... (Dostupné z: <https://eriac.org/futuroma/artists/>)

Mezi další zahraniční romské představitele výtvarného umění můžeme zařadit Celii Baker, Marcuse-Gunnara Petterssona, Kláru Lakatos, Dana Turnera, Alfreda Ullriche, Emílii Rigovou, Valérii Leray ad.

Selma Selman

Selma Selmanová (1991) je romská výtvarnice, která pochází z Bosny a Hercegoviny. V roce 2014 získala bakalářský titul na Univerzitě Banja Luka a v roce 2018 promovala na Univerzitě Syracuse v New Yorku v oboru, který se zabýval transmédií, vizuálním a múzickým uměním. Hlavním cílem jejího uměleckého projevu je posilování postavení romských dívek a žen v Bosně a Hercegovině a zabránění jejich utlačování. Selmin politický odpor vychází z jejich osobních zkušeností. Taktéž je zakladatelkou organizace „Get The Heck To School“, jejím cílem je posílení postavení romských dívek po celém světě, které čelily sociálnímu vyloučení a chudobě. (Dostupné z: <https://www.selmanselma.com/about>)

Čeští a slovenští umělci:

Magdalena Konečná

Tato výtvarnice (1936 – 2008) vyrůstala v Novém Městě nad Metují. Projevy jejího výtvarného talentu sahají až do jejího útlého dětství. Vystudovala Vyšší školu uměleckého průmyslu v Praze, kde studovala figurativní kresbu. Grafice, hlavně litografii, se věnovala dlouhá léta, vytvářela pozvánky, různá oznámení a blahopřání, ex libris ad. Kromě grafiky využívala i jiné techniky jako například akvarel a pastel. Ale charakteristickou se pro ni stala

olejová malba na velkoplošná plátna. Převážně se inspirovala přírodou, především faunou a florou. Později byl její zájem zaměřen na indickou, africkou i jinou exotickou kulturu. Věnovala se také psaní poezie a prózy, ale její díla nebyla za tehdejšího režimu publikována. (Dostupné z: <http://magdalena.konecna.org/>)

Rudolf Dzurko

Rudolf Dzurko (1941 – 2013) byl amatérský umělec z východního Slovenska. Byl charakteristický svou tvorbou obrazů z barevných kousků skleněné drti. Dále také vytvářel plastiky ze dřeva a kamene. Po celý život byl jeho velkou inspirací jeho romský původ. Je jednou z nejvýznamnějších postav české umělecké scény v 2. polovině 20. století. Získal i Cenu Revolver Revue. (Dostupné z: <https://romea.cz/cz/kultura/zemrel-znamy-romsky-vytvarnik-rudolf-dzurko>)

Rudolf Rác

Rudolf Rác se narodil roku 1942 na Slovensku. Část základní školy absolvoval na Slovensku a dokončil ji v České republice. Svou uměleckou tvorbu začal, dle jeho slov, sám od sebe, své umělecké dovednosti získal samostudiem a praxí. (Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/rudolf-rac-maluje-i-zvyky-romu-ze-sve-rodne-vesnice-na-slovensku-8105832>)

Markéta Šestáková

Markéta Šestáková (1952), narozena v Rokycanech v Plzeňském kraji, je romská umělkyně působící v Českých Budějovicích. Po smrti své matky žila v dětském domově a později znovu objevila romský svět. Romský život zobrazuje jako pastýřskou idylu na svém ručně vyšíváných pracích. Věnuje se také sbírání romských pohádek a příběhů, které se poté stávají náměty pro její výšivky. (Dostupné z: <https://eriac.org/futuroma/artists/>)

Paly Paštika

Tento romský umělec se narodil v roce 1952 v Kolíně. Paštika se věnuje malbě na plátna, ale i malbě přímo na zdi v interiérech a exteriérech. Má v oblibě tvořit nástěnné plastické obrazy. Má spoustu zakázek od soukromých osob a také zakázky vztahující se na veřejná

prostranství. Často spolupracuje na zajímavých projektech v Českých Budějovicích. (Dostupné z: <https://poradani.vystav.cz/umelci/paly-pastika>)

Robert Gabris

Gabris (1986) je současný romský malíř slovenského původu, který se v roce 2021 stal laureátem Ceny Jindřicha Chalupceckého. Využívá experimentální kresbu, jež je pro něj formou rezistence vůči rasismu a různým podobám (sociálního) vyloučení. Využívá také performance a instalace. Na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě vystudoval scénografii a magisterské studium si dodělal na Akademii výtvarných umění ve Vídni. V posledních letech převážně vystavoval v České republice, například v Moravské galerii v Brně. (Dostupné z: <https://www.sjch.cz/robert-gabris/>)

K dalším představitelům romského umění můžeme zařadit Jána Berku, Jolanu Balogovou, Alexandra Bohó, Boženu Přikrylovou, Ladislavu Gažiovou, Andreje Peštu, Dušana Oláha, Aladára Kureje ad.

2.6 Práce s romskými dětmi

Jak z předchozích podkapitol plyne, Romové se odlišují od majoritní české společnosti svým životním stylem, normami v chování a kulturou. Pokud bychom chtěli s touto minoritou pracovat a pochopit jejich normy, měli bychom znát aspoň trochu jejich historii a pravidla této komunity.

Nejdříve probereme, jak je to se vzděláváním romských dětí. Odlišnost od majoritní společnosti tkví ve školním neúspěchu dítěte, skrze něj se vzepře vůči vzdělání. Při započetí povinné školní docházky se dítě setkává s velkým množstvím nových podnětů, pro něj nepochopitelných situací, musí se učit, řešit různé úkoly, mluví jen, když je pobídnut / vyvolán, setkává se s jiným než svým mateřským jazykem... Pokud si pedagogové ve výchovném procesu neuvědomí, že romské děti potřebují pomalejší „start“, nemusí dojít k plnohodnotné integraci. (Kovářová a kol., 2013)

Ve výtvarném procesu je velmi důležitá motivace k činnosti. U romských dětí je dobré využívat neusměrňující vedení, které se pojí k individuální a dlouhodobé práci s žákem. Významným motivačním prvkem u Romů je fascinace okamžikem. Při práci se velmi dobře

osvědčilo spojení výtvarné aktivity s hudebními nebo dramatickými technikami, jelikož děti mají dostatek prostoru pro volný pohyb. Je prokázáno, že děti nevydrží u jedné činnosti dlouho, a tak je nutné činnosti střídát, například vkládat pauzy, při kterých se mohou protáhnout nebo si zazpívat. Kromě motivace je samozřejmě důležitý i empatický přístup.

Kunčík (2011) v publikaci „Creative help: tvůrčí dílny s romskými dětmi“ uvádí, že náměty podané formou hry mají u romských dětí velký úspěch, jelikož je ponechán prostor jejich fantazii. Pokud během tvůrčí činnosti některé z dětí ukončí činnost dříve než ostatní, je dobré ho dále motivovat a nabídnout mu další „úkoly“, aby se nezačalo nudit, a tím pádem rušit ostatní děti.

Jak již bylo výše zmíněno, aktivity je dobré kvůli udržení pozornosti dětí střídát, a to nejlépe po dvaceti minutách. Při zdlouhavých pracích, jako je například tvorba mozaiky, mohou začít být netrpělivé. To se může stát i u tvorby drobných ručních prací, jež vyžadují jemnou motoriku, jelikož v tom nejsou příliš dobré. (Kovářová a kol., 2013)

Při komunikaci s romskými dětmi bychom měli být sami sebou a upřednostnit spíše kamarádský přístup, ale měla by být zachována i relativní přísnost, a aby během povinné školní docházky žáci dosáhli očekávaných výstupů ve výtvarném projevu, měli bychom je celou dobu vést a motivovat.

PRAKTICKÁ ČÁST

Jako druhou, praktickou, část bakalářské práce jsem si zvolila projekt. Projekt je nazván „*Já a moje komunita*“. Zahrnuje 6 výtvarných aktivit s využitím artefietických metod při práci s romskými žáky.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, projekt se realizoval v prvním oddělení školní družiny na Základní škole Boženy Němcové v Přerově. Školní družinu navštěvují žáci z 2. – 3. třídy.

Cílem tohoto projektu je to, aby si děti uvědomily poznatky, které se vztahují k jejich vlastní kultuře, stmelení kolektivu a rozvoj komunikace mezi nimi. Dále se zaměříme na rozvoj kreativity a fantazie a na to, aby se děti nebály vyjádřit svůj vlastní názor.

3 ZŠ Boženy Němcové, Přerov

Základní škola je umístěna symetricky na rohu ulic B. Němcové a Bartošova v Přerově. Budova pochází již z roku 1909. V 70. letech minulého století byla přistavěna nová budova (ZŠ Boženy Němcové, 2013). Škola je převážně romská, ale můžeme zde zahlédnout i děti jiných etnik.

Nachází se zde ročníky od 1. do 9. třídy, z toho jsou některé třídy rozděleny na A a B. Součástí tohoto zařízení je taktéž přípravná třída, která je zřízena z toho důvodu, že některé děti nenavštěvovaly mateřskou školu a poslední ročník předškolního vzdělávání je povinný.

4 Já a moje komunita

4.1 Za rytmu hudby

Tato aktivita, jež je nazvána „Za rytmu hudby“, byla naplánovaná na mé 1. setkání s dětmi 2. a 3. třídy, které navštěvují školní družinu. Jednalo se o artefietickou kresbu s hudebním doprovodem. Činnost byla zaměřena rozvoj kreativity, kterou svobodně rozvíjejí během hudby v pozadí. Jelikož byla aktivita uskutečněna v polovině června, ve třídě nebyl plný počet a aktivity se zúčastnilo 9 dětí, později 7 dětí. Činnost trvala 50 minut.

Průběh artefietické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 10 min. – Ledolamka – hra „Představujeme se“
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 20 min. – Výrazová hra – společná kresba v doprovodu romské hudby
- 20 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Než děti dorazily do školní družiny, nachystala jsem na stůl fixy, pastelky a voskovky, a na podlahu 3 – 4 metry balicího papíru, na kterém se bude pracovat. Po příchodu žáků jsme se přivítali. Bylo jim sděleno, co bude náplní našich šesti setkání.

Následně jsme utvořili tzv. kruh bezpečí a realizovala jsem s dětmi ledolamku, jež trvala 5 minut. Jelikož jsme se s některými dětmi neznali, zvolila jsem ledolamku s názvem „Představujeme se“. Všichni jsme se navzájem představili prostřednictvím toho, že každý řekl své jméno a předvedl, co má rád. Chlapci předvedli různé sporty a dívky znázornily např. tanec či zpěv. Někteří žáci se při aktivitě styděli.

Ze sdělení, že výrazová hra obsahuje kreslení za doprovodu romské hudby, byli všichni nadšení, ale jen co začala hrát hudba, začali věnovat pozornost spíše jí než kresbě. Výrazová hra trvala 20 minut. Všichni pro tvorbu volili hlavně fixy, rádi je užívají. Chlapci spíše psali různá slova a věty, natož dívky kreslily postavy. I když bylo zadáno, že mají kreslit v tichosti, tak si někteří mezi sebou povídali. Během činnosti došlo i k tomu, že děti začaly prosit, jestli si nemohou samy pustit nějakou píseň (jsou tak z družiny zvyklé).

Po dokončení kresby následoval úklid a reflektivní dialog, jenž trval 10 minut. Stoupli jsme si okolo balicího papíru a zahájili konverzaci, při které, dle mých pravidel, mluvil jen ten, kdo měl plyšového medvídka. Každý řekl, jak se mu kreslilo, co kreslil a proč to kreslil. Většině se aktivita líbila, jen nebyli příliš schopni říci proč. Z těch, které kresba v doprovodu hudby nebavila, byla např. jedna dívka, která z tohoto důvodu nakreslila vězení. Jiné se činnost

nelíbila, jelikož spolužačka ležela v příběhu kreslení na papíře a tím zakrývala prostor na kreslení, ale nakonec si při tvorbě vyšly vstříc.

Poté, co všichni domluvili, jsem jim položila otázku, zda vědí, proč jsem zvolila zrovna tradičnější romskou hudbu. Děti hádaly. Když jsem jim sdělila, že je hudba inspirovaná místem, odkud původně jejich civilizace pochází, tipovali místa jako je Česká republika, Slovensko, Egypt, ulice... Z informace, že jejich předci pochází z Indie, byli velice překvapení. Po této zajímavosti jsem sdělila plány na příští týden. Dále jsem sdělila, co si mají začít nosit, jelikož je celkem nezbytné těmto dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí neustále připomínat, co mají mít na hodiny. Poté jsme se rozloučili.

Tato aktivita sloužila k rozvíjení kreativity a fantazie dětí, k tomu, aby se odreagovaly od pobytu v lavicích. Taktéž aktivita přispěla k tomu, aby spolupracovaly a vytvořily společné dílo, na kterém se všichni podíleli. Za pomoci této artefietické činnosti jsem chtěla u žáků rozvíjet kolektivního ducha této skupiny romských dětí, což mělo úspěch. Taktéž, jak bylo mým cílem, probudila jsem u dětí zážitek z kresby, ať už byl pozitivní či negativní. U této skupiny romských dětí jsem i zjistila, že místo toho, aby za rytmu hudby kreslili bezmyšlenkovitě, kreslili spíše konkrétní věci.

Obrázek 1: Skupinová kresba za rytmu romské hudby

4.2 Jsme zapsáni do historie

Činnost, kterou jsem si zvolila pro 2. setkání, byla interpretace obrazů. Děti si vybraly obraz, který je jim sympatický, a svůj výběr musely odůvodnit. Prostřednictvím této aktivity se děti učily nebát se vyjádřit svůj názor a rozvíjely svou kreativitu. Aktivita se skládala ze dvou částí: v první části si žáci vybrali obraz a v druhé části museli vytvořit jeho repliku. Činnost trvala 90 minut a zúčastnilo se jí 7 dětí.

Jakmile děti dorazily do družiny, přivítali jsme se a utvořili jsme kruh bezpečí. Pro odlehčení atmosféry jsem se jich ptala na různé otázky, jako např.: jak se na dnešní sešlost těšili, jak si užili víkend, kdo popřál tátovi k svátku... Poté jsme si zopakovali, co jsme dělali minulé setkání. Žáci aktivně odpovídali.

Průběh artefiletické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 15 min. – Ledolamka – hra „Moje oblíbené“
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 45 min. – Výrazová hra – tvorba na základě romských obrazů
- 10 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Následně byla realizována ledolamka, která trvala 15 minut. Pro tentokrát jsem zvolila hru „*Moje oblíbené*“, při které děti napsaly na papírek svůj oblíbený film, knížku, jídlo, věc či osobu a papírek složily. Ten mi pak odevzdaly. To, co bylo na papírku napsáno, jsem přečetla a děti hádaly, kdo co napsal. Když zbyl poslední papírek, nečetla jsem ho, ale nechala jsem je hádat, co by tam tak mohlo být napsané. Na kouscích papírů se objevovaly tato slova: rodina, fotbal, babička, zvířata, bůh...

Jak již bylo výše zmíněno, výrazová hra byla rozdělena na dvě části. Tentokrát při sdělování obsahu činnosti jsem děti musela více utišovat. V první části jsem měla přichystaných 6 obrázků s uměleckými díly s romskou tematikou. Děti si měly vybrat, který obraz je jim sympatický, a to pak zdůvodnily.

První obraz nesl název „*Děti matky Kálí*“ od Magdaleny Konečné. Druhý se nazýval „*Romská svatba*“ (2005) od Rudolfa Ráče, třetí „*Zkáza civilizace*“ (1984) od Rudolfa Dzurka, čtvrtý „*Povídky o strachu z létání*“, jehož autorem je Robert Gabris. Pátý obraz byl bez názvu a vytvořil ho umělec jménem Paly Paštika. Poslední obraz namalovala Ceija Stojka, dílo pojmenovala „*Strach (ten pes je zlo)*“ (2001).

Jedna dívka si zvolila obraz „*Děti matky Kálí*“, jelikož se jí líbil, a to hlavně anděl, jenž byl v samém centru díla. Rozebrali jsme ještě, co všechno na obrázku vidí, například koně, hudebníky, hory ad. Jakmile byl obraz rozebrán, řekli jsme si něco o autorce obrazu. Z mého pohledu na mě dívka působila, že pochází z pobožné rodiny, a to souviselo i s jejím výběrem, jelikož si zvolila obraz s náboženskou tematikou a v ledolamce napsala na papírek, že má ráda Boha.

Jeden z chlapců si vybral „*Zkázu civilizace*“, jelikož je obraz zaujal a působil na ně jednoduše, což jim vyhovovalo skrze interpretaci, která bude následovat. 2 chlapci zvolili dílo „*Romská svatba*“, protože se jim líbila jeho dynamičnost a veselí, které z něj plyne. Zeptala jsem se jich, jak se asi dílo jmenuje, a oba odpovídali, jen je ze začátku nenapadla svatba. Následně jsme si rozebrali, co je na obrázku. Zbývající 3 dívky si vybraly dílo od umělce Paštiky, jelikož je jim na obraze líbily květiny, barevná kompozice a jednoduchost díla.

Jelikož si 2 obrazy ani jeden žák nezvolil, zeptala jsem se jich, proč si je nezvolili. Dílo „*Strach (ten pes je zlo)*“ si nevybrali proto, protože jim přišel temný až depresivní. Během debaty se děti překřikovaly, tak jsem opět zvolila medvídku, ale i přesto byly rozdivočené.

U této věkové kategorie jsme mohli zpozorovat, že si obrázky vybírají na základě toho, jak se jim líbí, a případně i podle toho, zda dílo působí jednoduše či složitěji. Jakmile každý vznesl svůj důvod výběru, vždy jsem si dílo rozebrali a řekli si několik zajímavých informací málo o autorovi. Děti to zajímalo.

Následně jsem realizovala druhou část výrazové hry, a to reprodukci obrazů, které si děti vybraly. Motivovala jsem je: „Pojďme se na chvíli stát malíři a namalujme si tyto obrazy.“ Nachystali jsme si stoly a potřeby na malování. Pro reprodukci jsem zvolila vodové barvy. Tvorba probíhala 25 minut. Poté následoval úklid a reflektivní dialog.

Reflektivní dialog trval 10 minut a zůstalo jen 5 dětí. Opět mohl mluvit jen ten, kdo držel plyšového medvídka. Všichni potvrdili, že se jim aktivita líbila, jen tedy jednu dívku činnosti ze začátku nebavily, ale nakonec jí to bavit začalo. 2 dívky, které si vybraly květy od Paly Paštiky, se předloze nevěnovaly, jelikož jim to přišlo z jejich pohledu, těžké. U některých děl se žáci zaměřili jen na určitou část obrazu, kterou namalovali.

Nakonec jsem se dětí zeptala, která ze tří dnešních činností je zaujala nejvíce, zda ledolamka, výběr obrazů či jejich následná reprodukce. Chlapcům se více líbila část s malováním než povídání k obrazům, jednu dívku bavilo vše, dnešní hodina byla pro ni obohacující. Jednu dívku nebavil dnešní kruh bezpečí, ale malba ji velice zaujala, jelikož do ní mohla dát „něco ze sebe“.

Cílem této aktivity bylo stmelení kolektivu. Dále kladla důraz na to, aby se děti nebály vyjádřit svůj názor a projevíly a rozvíjely svou fantazii / myšlení. Záměrem aktivity bylo i trochu žákům rozšířit povědomí o svých romských umělcích. V neposlední řadě jsme nechali prostor jejich výtvarnému vyjádření, které si v druhé části výrazové hry rozvíjeli. Jeden z hlavních cílů byl naplněn, a to tak, že děti celou aktivitu prožily převážně pozitivně a odnesly si s sebou nové informace, jež se týkají jejich světa a komunity.

Obrázek 2 a 3: Reprodukce zvoleného díla

4.3 Má komunita

Třetí aktivitou v našem projektu byla činnost, která nesla název „*Má komunita*“. Tato aktivita měla za úkol dětem přiblížit historii jejich romské komunity. Činnosti se účastnili jen žáci druhého ročníku, kteří navštěvovali školní družinu. Setkání trvalo 75 minut.

Průběh artefiletické hodiny:

- 20 min. – Přivítání
- 25 min. – Ledolamka, motivace – rozebrání romských dějin
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 15 min. – Výrazová hra – kresba pastelkami
- 10 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Jakmile děti dorazily do družiny, přivítali jsme se a připomněli si, co si mají na další týden nosit. Přivítání probíhalo o trochu déle, jelikož si děti nacvičovaly, co by mohly předvést na vernisáži, která se bude konat v rámci našeho posledního setkání. Zatančily a zazpívaly.

Ledolamka tentokrát sloužila i jako motivační činnost k výrazové hře. Měla jsem připravené různé obrázky, které se týkají romské komunity, například vlajku, fotografie z výstavy Otisk cest, která se konala v Muzeu romské kultury v Brně, fotografie žen v tradičním oděvu... Děti se do povídání o jejich historii zapojovaly, zajímalo je to. Když jsem ukázala romskou vlajku, zeptala jsem se co to je, děti odpovídaly. Vznela jsem i otázku, co barvy či tvary na vlajce znamenají. Pokud jde o zelený pruh, uhodly hned, že znázorňuje trávu.

Dále jsme si zmínili původ romštiny, povídali si o příchodu Romů do Čech a historii za posledních 100 let. Vysvětlili jsme si pojmy, jako je ghetto a kočování. Děti netušily, že „cikáni“ bylo a je hanlivé oslovení, a to, že Romové praktikovali magii je překvapilo. Zopakovali jsme si i informaci, odkud Romové pochází, kde je jejich původ. Většina si to zapamatovala z 1. setkání, v čemž vidím úspěch.

Po nastínění historie jejich kultury jsem děti motivovala: „Pojďme si nakreslit svůj vlastní romský svět.“ A připravili jsme si materiály na výrazovou hru. Ve výrazové hře děti kresbou ztvárnily svou představu o romském životě. Tvorba probíhala v klidu, žáci byli do tvorby ponoření. Výrazová hra trvala 15 minut.

Následně proběhl reflektivní dialog. Zeptala jsem se, co vytvořili a co si z dnešního setkání odnesli. Jedna dívka nakreslila dům se dvěma osobami a květinami kolem. Dívku všechny aktivity bavily, jelikož se dozvěděla něco nového, a zmínila se, že se těší na příště. 3 chlapci na výkresu znázornili kočování, ale spíše proto, jelikož jim to přišlo nejjednodušší. Na jejich výkresech nechyběla ani romská vlajka. 2 chlapci ke kočovným vozům dokreslili i koně. Činnosti je bavily a šlo to poznat i z toho, jak se aktivně zapojovali během ledolamky. Další dívka nakreslila pravděpodobně svůj dům a vložila do toho i trochu sebe, přikreslila duhu a srdíčka. Všechny aktivity ji bavily. Na závěr setkání jsem všem poděkovala a rozloučila se.

Cílem této aktivity bylo rozšířit povědomí dětí o jejich vlastní komunitě, rozvíjení jejich kreativity, a aby se nebály vyjádřit svůj vlastní názor... Chtěli jsme docílit toho, aby děti měly z činností zážitek, což se povedlo, všechny děti si činnosti užily. Potěšilo mě, že se zajímaly

o svou kulturu a v ledolamce se zapojovaly. Samozřejmě povídání bylo přiměřené věku dětí a nezacházeli jsme příliš do hloubky. Výrazovou hrou si děti nevědomky procvičily i jemnou motoriku.

Obrázek 4: Kresba romského života

4.4 Romský svět

Naše 4. setkání proběhlo venku na dětském hřišti kousek od školy. Na toto setkání byl naplánován land-art. Aktivita trvala 65 minut, zúčastnilo se jí 8 dětí a jejím cílem bylo prohloubit jejich kreativitu a fantazii prostřednictvím materiálů, které si sami našly. Land-art je umělecká činnost, při které umělec záměrně zasahuje do přírody, aby ji nějak ozvláštnil. Dílo může samo časem zaniknout. Na činnost se většinou využívají přírodní materiály, jako například kameny, listy, větve, hlína ad.

Průběh artefiletické hodiny:

- 15 min. – Přivítání a přesun do venkovních prostor
- 5 min. – Ledolamka – hra „Země, oheň, voda, vzduch“
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 20 min. – Výrazová hra – land-artová tvorba

- 15 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Jakmile se děti dostavily do družiny, přesunuli jsme se na dětské hřiště, kde byla naplánovaná činnost. Jakmile jsme dorazili na místo, přivítali jsme se a řekli si, co bude náplní dne. Následně jsme realizovali ledolamku.

Jako ledolamku jsem zvolila hru „*Země, oheň, voda, vzduch*“, která trvala 5 minut. Aktivita spočívala v tom, že na můj pokyn měly děti vyjádřit pohybem (případně i zvukem) různé živly. Na pokyn vždy změnily živel, někteří chvíli přemýšleli, jak živel předvést. Všichni, až na dva žáky, se mnou spolupracovali a užívali si to.

Po ledolamce jsem děti motivovala, že si společně zkrášlíme zmíněné místo. Děti k tvorbě využily kamínky, listy, větvičky a květiny, co rostly kolem. Pracovaly buď samostatně nebo ve skupince. Všechny výtvary, až na jeden, byly plošné. Žáci, kteří měli své dílo hotové, si mohli chvíli na hřišti hrát, a to do té doby, než měli všichni hotovo.

Po dvaceti minutách činnosti jsme společně realizovali reflektivní dialog. Každého jsem se doptala, z jakým materiálů své dílo vytvořily. Dívky tvořily každá sama, jen chlapci tvořili skupinku. Chlapci z přírodnin vytvořili dům s bazénem. Dům představoval to, že každý někde bydlí, zároveň okna znázorňovala oči a dveře ústa. Činnost je bavila a podle jejich slov si „odnášejí dobrou náladu“. Jedna dívka vytvořila také dům, jelikož měla špatný den, nic ji nebavilo. Další dívka vytvořila ve trávě mandalu, což poukazovalo na původ Romů. Rozhodla se, že mandala bude zároveň domeček pro hmyz. Jiná žákyně vytvořila bazén a hrob (nepříznivá rodinná situace). Čtvrtá dívka také vytvořila dům, jen byl z trochu jiných materiálů, než měli ostatní. Poslední dívka měla oproti ostatním 3D výtvar, neměla ho plošný. Z klacíků vytvořila na pískovišti dům. Jakmile jsme si obešli všechna díla, zrekapitulovali jsme si dnešní aktivitu a rozloučili jsme se.

Vytyčené cíle této činnosti byly splněny. Děti si aktivitami rozvíjely svou kreativitu a své vyjadřovací schopnosti. Zároveň uplatnily spolupráci, a tím rozvíjely komunikaci a týmového ducha. Taktéž si všichni, až na jednu dívku, odnesli ze setkání pozitivní prožitky.

Obrázek 5 a 6: Land-art

4.5 Já jako umělecké dílo

Náplní 5. a také předposledního setkání byl živý obraz, který budou děti tvořit. Živý obraz vytvoří podle obrázkových předloh. Touto aktivitou rozvíjely svého kolektivního ducha, představivost a vztah k umění. Tohoto setkání se účastnilo 6 dětí. Celá činnost trvala 75 minut.

Jakmile žáci dorazili do družiny, utvořili jsme kruh bezpečí a přivítali jsme se. Pro uvolnění atmosféry jsem se dětí zeptala, jaký měly víkend a jak se mají dnes. Následně jsme si zopakovali, co jsme dělali v předchozích setkáních. Taktéž jsme si připomněli, co si mají přinést na naši závěrečnou hodinu.

Průběh artefiletické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 10 min. – Ledolamka – hra „Sochy“
- 10 min. – Ztišení, Motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti

- 25 min. – Výrazová hra – focení podle fotografií a obrazů
- 15 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Po úvodním přivítání se realizovala ledolamka. Jelikož náplní tohoto setkání byly živé obrazy, zvolila jsem ledolamku „*Sochy*“. Aktivita spočívala v tom, že jsem vyjmenovávala různá povolání, postavy a zvířata a děti se pohybovaly po prostoru družiny jakožto „oživlé sochy“. Vždy před změnou se na chvíli musely zastavit a vydržet v pozici, ve které se zastavily. Všechny to velice bavilo.

Po ledolamce probíhala 10 minut motivace a příprava na výrazovou hru. Nejdříve jsem jim vysvětlila, oč ve výrazové hře jde, motivovala jsem je: „Zahrajeme si na fotografy a modely.“ Pak jsem jim nabídla fotky a obrazy, z kterých si mohli vybrat, co ztvární. Děti byly nadšené, když zjistily, že si zároveň mohou zahrát na fotografy a vyfotit kamarády.

První dva chlapci se nechali vyfotit mimo oddělení družiny, na chodbě školy. Vybrali si obraz „*Sitáři*“ (1/2 20.stol.), které ztvárnila Mouratová. Jako rekvizity využili šátek, deku a kyblík. Během focení jsem každému neustále poskytovala předlohu. Abychom nerušili učitele, přesunuli jsme se zpátky do oddělení družiny, kde byl nafocen zbytek fotografií.

Jako další se nechala vyfotit dívka, která kromě šátků využila panenku, která měla představovat malého Ježíška. Zvolila si obraz „*Cikánská madona*“ (1512). Jednalo se o dívku, která na druhém setkání zvolila boha jako něco, co má ráda, a obraz „*Děti matky Kálí*“ pro reprodukci.

Následně si vytvořili z deky pozadí. Zbylé dvě dívky ztvárnily dívku v kroji (každá zvlášť), jednalo se o fotografii, jež byla vystavena v Muzeu romské kultury. Nakonec děti utvořily společný skupinový živý obraz. Vybraly si fotografii z výstavy „*Otisk cest*“. Na závěr musely vydržet 30 sekund se nehýbat, což skvěle zvládly. Šlo na nich vidět, že si činnost užívaly.

Po výrazové hře jsem dětem dala chvíli pauzu, při které byly všechny fotografie přesunuty do počítače, abychom se na ně mohli společně podívat.

Po krátké pauze následoval reflektivní dialog, který trval 15 minut. Postupně jsme si ukazovali fotografie a u své fotografie se každý vyjádřil. Nejdříve jsme si ukázali předlohy a pak jejich živé obrazy. Jakmile byly fotky prohlédnuty, utvořili jsme kruh bezpečí a každý řekl, co se mu na tomto setkání líbilo. Velmi je zaujalo, to že se mohli sami navzájem fotit. Všichni si odnášeli dobrou náladu.

Cílem činností bylo stmelení kolektivu, a hlavně rozvíjení komunikace mezi dětmi, čehož jsme docílili tím, že se navzájem fotili a také na společných fotkách si určovali, co kdo bude dělat. Ledolamkou jsme rozvíjeli kreativitu a představivost. A taktéž bylo splněno to, co je nejdůležitější u artefietické činnosti, děti měly z činností trvalý zážitek.

Obrázek 7 a 8: Živý obraz

4.6 Náš život

Pro naše poslední setkání, jež nese název „*Náš život*“, jsem zvolila techniku asambláže, aby děti mohly prezentovat to, co je pro ně v jejich romském světě důležité. Děti měly na výkres přilepit různé předměty, které se k nim vztahují. Touto aktivitou rozvíjely komunikaci ve skupině a spolupráci. Samotná artefietická činnost trvala 75 minut, ale jelikož se jednalo o poslední setkání, součástí byla i vernisáž, která trvala 1 hodinu. Aktivitu se zúčastnilo 7 dětí.

Když děti dorazily do družiny, přivítali jsme se v kruhu bezpečí. Pro uvolnění atmosféry jsme si sdělili, jak jsme se na setkání těšili, a zda se děti těší na vysvědčení, které se blížilo.

Délka trvání:

- Artefiletická část – 75 minut
- Vernisáž – 60 minut

Průběh artefiletické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 5 min. – Ledolamka – hra „Házená“
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 40 min. – Výrazová hra (tvorba asambláže), příprava vernisáže
- 10 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení
- 60 min. – Vernisáž, výstava

Jako poslední ledolamku jsem zvolila „*Házenou*“. Děti stály v kruhu a napodobovaly, co se dá dělat / co umí s míčem, který byl imaginární. Nejdříve jsem pohyb s míčem naznačila já, tím jsem dětem poskytla názornou ukázkou. Následně jsem „míč“ předala žákovi vedle mne. Předváděli dribling, kopání, házení... Ze hry byli nadšení.

Následovala výrazová hra. Během ní se zároveň chystalo na vernisáž. Smyslem aktivity bylo, aby děti prostřednictvím asambláže poukázaly na svůj každodenní život, tím že předměty, co pro ně něco znamenají, nalepily na papír. Jelikož většina si zapoměla něco přinést, tak se muselo improvizovat. Nejdříve každý něco nakreslil na papír, to pak například zmačkali a nalepili na velký výkres. Natrhali či přilepili fotografie, které jsem využila k realizaci setkání s názvem „*Má komunita*“, dále přilepovali brčka, baterie, svíčky... K lepení byla využita tavná

pistole, kterou jsem obsluhovala. Jelikož i přes přilepené věci vypadal velký výkres prázdný, 2 dívky ho pokreslily.

Jakmile bylo vše hotovo, utvořili jsme kolem asambláže kruh a realizovali reflektivní dialog. Všichni se shodli na tom, že je činnost bavila, hlavně nalepování, jelikož si mohli určit, kam si danou věc přilepí. Nakonec jsem se zeptala, která aktivita, ze všech šesti, je nejvíce zaujala. Sice neřekli, která aktivita byla nejvíce obohacující, ale alespoň je bavily, dle jejich slov, všechny a rády by si tyto činnosti někdy zopakovaly.

Na závěr jsme se všichni rozloučili a zahájili jsme vernisáž.

Cílem této aktivity, jež byla poslední, bylo rozvíjení kreativity u dětí, rozvíjení jejich spolupráce a komunikace. Cíl byl naplněn. Děti si činnost užily a odnáší si nové zážitky z tvorby společného díla, což bylo účelem.

Obrázek 9: tvorba asambláže

4.7 Vernisáž

Vernisáží chápeme slavnostní otevření nebo zahájení výstavy, které může být doplněno dalším uměleckým programem, např. performance či představením. Většinou bývá otevřena

veřejnosti. Vernisáží jsme uzavřeli celý projekt. Jejím smyslem bylo utvořit příjemnou atmosféru a možnost obdivovat, co za všechna setkání žáci dokázali.

Při zahájení vernisáže jsme si všichni dali přípitek a nabídli jsme si občerstvení. Vernisáže se zúčastnilo několik učitelů a rodičů, kteří se přišli podívat na díla, která jejich děti během všech šesti setkání vytvořily. Výtvary a fotografie z land-artu a živých obrazů byly vystavené na nástěnkách a na skříni.

Všem příchozím bylo vysvětleno, oč na této výstavě jde a co obsahuje. Během vernisáže panovala příjemná přátelská atmosféra. Děti byly chváleny za své práce.

Obrázek 10: Vernisáž

5 Závěr praktické části

Jak jsem zmínila v úvodu praktické části, pro tuto bakalářskou práci jsem zvolila projekt s názvem „*Já a moje komunita*“. Projekt byl rozčleněn na 6 setkání, která se realizovala ve školní družině romské ZŠ Boženy Němcové v Přerově. I když v družině nebyl přítomen plný počet dětí, dokázali jsme si s tím poradit, a v některých případech byl nižší počet dětí výhodnější.

Cíle praktické části byly převážně naplněny. Děti zjistily nové informace o své kultuře, a je úspěchem, že si tyto poznatky dokázaly zapamatovat. Aktivitky stmelily kolektiv a prohloubily u dětí schopnost spolupráce. Tímto projektem měly děti možnost vyjádřit svůj názor a měly

prostor pro rozvinutí své vlastní kreativity a fantazie. Nejdůležitější ale je, že z aktivit měly nějaký zážitek, a to převážně pozitivní.

Dle mého názoru tento projekt měl smysl a je přínosný pro všechny, kteří by chtěli uplatnit artefietické metody ve své praxi. Dle zpětné vazby pedagogů na zmíněné základní škole byla tato činnost velmi přínosná a obohacující. Z toho usuzuji, že by se artefietika mohla ve výuce či ve školní družině praktikovat častěji. Děti by to ocenily.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce, jež nese název „Artefiletické metody při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi“, bylo rozšířit povědomí o artefiletice a romské kultuře a prostřednictvím artefiletických metod usilovat o rozvíjení kreativity, fantazie a vlastního názoru u dětí romského etnika. Dalším cílem bylo stmelení kolektivu a rozvoj komunikace.

Práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části, jež byla rozdělena na dvě kapitoly, jsme uvedli možnosti výuky výtvarné výchovy a stručně rozebrali romskou kulturu.

První kapitola „Možnosti výuky výtvarné výchovy“ byla zaměřena na vývoj dětského výtvarného projevu, kde jsme stručně rozebrali vývojová období výtvarného projevu. Dále jsme se zaměřili na problematiku artefiletiky, jež je zmíněna i v názvu práce, a vymezili jsme pojmy, které se k artefiletice vztahují. Jednalo se o pojmy jako například zážitek, výrazová hra, reflektivní dialog ad. Na závěr první kapitoly jsme zmínili, jaké jsou principy problémového vyučování.

Druhá kapitola byla zaměřena na romskou kulturu. V této kapitole jsme rozebrali původ Romů a jejich historii, a to i na území České republiky, jazyk, původ oslovení „Cikáni“... Zmínili jsme angažovanost Romů v umění a jejich významné umělce. V neposlední řadě jsme nahlédli na práci s romskými dětmi.

Praktická část byla pojata jako výtvarný projekt. Projekt jsme realizovali na Základní škole Boženy Němcové v Přerově. Jednalo se převážně o romskou školu. Pro projekt byla vybrána skupina dětí z prvního oddělení školní družiny, kterou navštěvují děti z 2. a 3. třídy.

Projekt byl nazván „Já a moje komunita“ a byl sestaven ze šesti od sebe odlišných výtvarných aktivit s využitím artefiletických metod. Záměrem těchto aktivit bylo u dětí prohloubit uvědomění si své vlastní kultury. Dále byl zaměřen na stmelení kolektivu a komunikaci, na rozvoj kreativity a fantazie, a v neposlední řadě na to, aby se děti nebály vyjádřit svůj vlastní názor. Jako ukončení celého artefiletického projektu jsme zvolili vernisáž, jež se konala na posledním setkání.

První aktivita posla název „Za rytmu hudby“, kdy měly děti za úkol během romské hudby „bezmyšlenkovitě“ kreslit na balicí papír. Při druhé aktivitě s názvem „Jsme součástí historie“ si děti vybraly jeden ze šesti obrazů, vyjádřily se, proč si konkrétní obraz vybraly, a následně daný obraz reprodukovaly. Třetí činností byla aktivita „Má komunita“, kde jsme využili poznatky z teoretické části, tedy z historie Romů. To, co děti během povídání, ledolamky, zaujalo, znázornily na výkresu kresbou. Tématem čtvrté aktivity s názvem „Romský svět“ byl landart, kde tvořily z přírodních materiálů různé obrazce. Předposlední aktivitou byla činnost „Já jako umělecké dílo“, kde si děti zahrály na živé obrazy. Posledním tématem celého cyklu byl „Náš život“. Děti společně vytvořily asambláž. Celé setkání se poté zakončilo vernisáží, kde byly vystaveny výtvořiny dětí ze všech šesti setkání.

Jak již bylo zmíněno výše, cíle praktické části byly převážně naplněny. Děti zjistily něco nového o své kultuře, a bylo úspěchem, že si tyto poznatky dokázaly zapamatovat. Aktivity stmelily kolektiv a prohloubily u dětí schopnost spolupráce. Tímto projektem měly děti možnost vyjádřit svůj názor a měly prostor pro rozvinutí své vlastní tvořivosti a fantazie. Nejdůležitější ale bylo, že z aktivit měly nějaký zážitek, a to ve většině případů pozitivní.

Myslím, že tento projekt měl smysl a je přínosný pro všechny, kteří by chtěli uplatnit artefiletické metody ve své praxi. Zároveň doufám, že poznatky z teoretické části byly pro čtenáře obohacující a přiblížily jim problematiku výtvarného projevu, artefiletiky či romské kultury.

Seznam použitých zdrojů

- Artists. Eriac.org [online]. 2019 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://eriac.org/futuroma/artists/>
- Ceija Stojka. Ceijastojka.org [online]. 2019 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.ceijastojka.org/thefund>
- EXLER, Petr. *Využití projektové metody ve výtvarné výchově s artefietickými postupy*. Olomouc: UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI, 2015. ISBN 978-80-244-4620-2.
- Fururoma. Eriac. org [online]. 2019 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://eriac.org/futuroma/>
- Fururoma. Eriac. org [online]. 2019 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://eriac.org/futuroma/artists/>
- HLÁVKOVÁ, Zuzana. Odkaz romských tradic v jejich výtvarném umění [online]. Zlín, 2006 [cit. 2023-04-10]. Diplomová práce. UNIVERZITA TOMÁŠE BATI. Vedoucí práce Ondrej Slivka. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/2161/hl%C3%A1vkov%C3%A1_2006_dp.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- HORVÁTHOVÁ, Jana, 2002. *Kapitoly z dějin Romů*, 1. vyd. Člověk v tísní v nakl. Lidové noviny. ISBN 807106615X.
- HORVÁTHOVÁ, Jana. *Romové a výtvarné umění*. [online] Brno, 2019 [cit. 10.04.2023]. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/phil/jaro2015/ETBB34/um/vytvarne_umeni_Romu.doc
- KOVÁŘOVÁ, Marta a Jana POLÁKOVÁ. *Romové: Creative help - tvůrčí dílny s romskými dětmi*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6612-0.
- KOTKOVÁ, Adéla. *Struktura a obsah vyučovacích jednotek výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ - výzkumná sonda mezi učiteli*. Olomouc, 2015. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Pedagogická fakulta

KRAJSKÁ KNIHOVNA FRANTIŠKA BARTOŠE VE ZLÍNĚ, [b. r.] *Romové – romská kultura – historie*. [online]. Copyright © [cit. 15.05.2022]. Dostupné z: <https://www.kfbz.cz/html/kdk/download/romove.pdf>

LASÁKOVÁ, Lucie. *Využití arteterapie ve výtvarné práci s romskými dětmi* [online]. Brno, 2007 [cit. 2023-04-15]. Bakalářská práce. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Vedoucí práce Doc. Hana Babyrádová. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/eia0x/bakalarska_prace.pdf

Magdalena Konečná [online]. Osaro, 2016 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <http://magdalena.konecna.org/>

Markéta Šestáková. Kher.cz [online]. 2021 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://kher.cz/katalog/autori/detail/36:sestakova-marketa/>

MUZEUM ROMSKÉ KULTURY. 2021 - 2022. *Příběh Romů* [brožura] [cit. 15. 05. 2022], Dostupné z: <https://www.rommuz.cz/cs/>

OŽANOVÁ, Michaela a Adéla GAJDEČKOVÁ. *Problémové vyučování* [online]. [cit. 2023-04-13]. Studijní dokument. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/med/jaro2013/BVZP021p/um/gajdeckova_ozanova_problemove_vyučovani.pdf

Paly Paštika. *Pořádání výstav* [online]. Trutnov [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://poradani.vystav.cz/umelci/paly-pastika>

PLEVOVÁ, Irena a PUGNEROVÁ M. *Dětský výtvarný projev: v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2022, 208 s. ISBN 978-80-271-0218-1.

PLÍHALOVÁ, Monika. *Principy projektového vyučování* [online]. [cit. 2023-04-08]. Dokument, studijní materiál. Dostupné z: <https://courseware.zcu.cz/CoursewarePortlets2/DownloadDokumentu?id=162589>

PLÍHALOVÁ, Monika. *Pojetí výtvarné výchovy* [online]. Praha [cit. 2023-04-02]. Studijní materiál, prezentace. KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Dostupné z: <https://portal4.zcu.cz/CoursewarePortlets2/DownloadDokumentu?id=154100>

PROUDY VE VÝTVARNÉ PEDAGOGICE [online]. Brno, 2015 [cit. 2023-04-02]. Studijní materiál, prezentace. MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Pedagogická fakulta. Dostupné z:

https://is.muni.cz/el/ped/podzim2015/VV8MP_DVV1/um/proudy_ve_VV.pdf

Robert Gabris. Společnost Jindřicha Chalupeckého [online]. Praha [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.sjch.cz/robert-gabris/>

ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha 8: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8

ROESELOVÁ, Věra. *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha 8: Sarah, 2000. ISBN 80-902267-3-6

Rudolf Dzurko. Romea.cz [online]. 2013 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/kultura/zemrel-znamy-romsky-vytvarnik-rudolf-dzurko>

Selma Selman [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.selmanselma.com/about>

Selma Selman. Unesco.org [online]. 2021 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.unesco.org/en/articles/selma-selmans-artistic-expression-empowering-roma-women-and-girls-bosnia-and-herzegovina>

SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefiletiky)*. 1. díl. Praha: UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE - Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-066-8

SLAVÍK, Jan a WAWROSZ, Petr. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. 2. díl. Praha: UNIVERZITA KARLOVA. Pedagogická fakulta, 2004, 303 s. ISBN 8072901303.

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, J. SLAVÍK a S. ELIÁŠOVÁ. *Dívej se, tvoř a povídej!:* artefiletika pro předškoláky a mladší školáky. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-322-2.

STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana, P. ŠOBÁŇOVÁ, T. BLAŽEK, J. MUSILOVÁ, J. SOSNA a L. TIKALOVÁ. *Téma - akce - výpověď: projektová metoda ve výtvarné výchově*. Olomouc: UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI, 2015, 183 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4506-9.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Kapitoly z didaktiky výtvarné výchovy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 92 s. ISBN 8024414694.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Výtvarný projev a disabilita: kořeny a současnost proinkluzivní didaktiky výtvarné výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019, 182 s. ISBN 978-80-244-5561-7.

UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. Vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 119 s.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA – PŘEROV. 2013. [online] [cit. 14. 05. 2022], Dostupné z: <https://zakladni-skola-b-nemcove-prerov.webnode.cz/>

Seznam obrázků

Obrázek 1: Skupinová kresba za rytmu romské hudby (s. 34)

Obrázek 2: Reprodukce zvoleného díla (s. 37)

Obrázek 3: Reprodukce zvoleného díla (s. 37)

Obrázek 4: Kresba romského života (s. 39)

Obrázek 5: Land-art (s. 42)

Obrázek 6: Land-art (s. 42)

Obrázek 7: Živý obraz (s. 44)

Obrázek 8: Živý obraz (s. 44)

Obrázek 9: Tvorba asambláže (s. 47)

Obrázek 10: Vernisáž (s. 48)

Obrázek 11: Děti matky Kálí, vlastní fotografie z Muzea romské kultury

Obrázek 12: Romská svatba, vlastní fotografie z Muzea romské kultury

Obrázek 13: Zkáza civilizace, vlastní fotografie z Muzea romské kultury

Obrázek 14: Povídky o strachu z létání, dostupné z: <https://robertgabris.com/>

Obrázek 15: Paly Paštika, Dostupné z: <https://poradanivystav.cz/umelci/paly-pastika>

Obrázek 16: Strach (ten pes je zlo), vlastní fotografie z Muzea romské kultury

Příloha - příprava praktické části

JÁ A MOJE KOMUNITA

ZA RYTMU HUDBY

1. Setkání

Artefiletická kresba s hudebním doprovodem

Počet dětí: 21 – 22

Délka trvání: 70 – 90 minut

Průběh artefiletické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 10 min. – Ledolamka
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 20 min. – Výrazová hra
- 20 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Nejdříve se přivítáme a seznámíme prostřednictvím ledolamky (krátká výrazová cvičení), která slouží k uvolnění atmosféry a jako naladění na následující činnost. Stanovím pravidla komunikace (vždy mluví jen jeden, nepřekřikovat se, mluví jen ten, kdo má plyšového medvídka...). Uvedu, co budeme v šesti setkáních spolu s dětmi dělat a pronesu malé povídání o romské komunitě.

Ledolamka – představujeme se: Utvoříme tzv. *kruh bezpečí* a všichni se navzájem představíme. Každé dítě řekne svoje jméno a pohybem předvede/ukáže, co má rádo. Mluvit bude vždy ten, kdo bude mít plyšovou hračku.

Poté počkám, než se děti utiší, a namotivuji je: „*Rádi kreslíte? A máte rádi romskou hudbu? Pojďme si tedy za rytmu hudby vytvořit krásné umělecké dílo, které si pak můžete vystavit!*“

Upozorním je, že není důležité, jak bude jejich dílo vypadat, ale důležité je, aby si činnost užili. Následně dětem sdělím něco málo o romské hudbě a nechám je se rozdělit do 4 menších skupin. Každý si vybere něco na kreslení a se svou skupinkou si sedne ke svému papíru, u kterého budou pracovat.

Následovat bude výrazová hra. Spustím hudbu a děti budou v tichosti na papír bezmyšlenkovitě kreslit (jak to cítí). Tato aktivita bude probíhat 20 minut a tempo hudby se bude měnit.

Při dokončení všichni utvoříme kruh a provedeme reflektivní dialog. Povykládáme si o tom, co je na této činnosti zaujalo, jak se u toho cítili, nad čím uvažovali... Na závěr provedeme rekapitulaci této aktivity a upoutám na činnost druhého setkání. Zároveň sdělím, co si mají přinést na další 4 setkání, jelikož u těchto dětí je dobré připomínat, co mají donést, každou hodinu.

Mezi hudební doprovody bude patřit jeden z těchto playlistů dostupných na YouTube:

- Najkrajšie Rómské pomalé pesničky (Gitano productions)
<https://www.youtube.com/watch?v=7J7XrZvm5cA&list=WL&index=59>
- Gejza Band / Album 2019 (Gitano Productions)
<https://www.youtube.com/watch?v=fXyt8bzqpbQ&list=WL&index=60>
- (Monika Bagárová, Jan Bendig)

Tato aktivita slouží k tomu, aby si děti při činnosti rozvíjely svou kreativitu a fantazii, mohly si „vyčistit mysl“ a spolupracovaly. Za pomoci tohoto rozvíjíme kolektivního ducha této skupiny romských dětí. Taktéž probouzíme u dětí zážitek z kresby, ať již pozitivní či negativní, ale budeme se snažit o tu vstřícnější variantu.

Co je potřeba:

- Balicí papír
- Pastelky
- Fixy
- Giacondy nebo křídly
- Případně lak na vlasy

- Dataprojektor či přenosný reproduktor

JSME ZAPSÁNI DO HISTORIE

2. Setkání

Který obraz je mi sympatický a proč?

Počet dětí: 21 – 22

Délka trvání: 90 minut

Průběh artefiletické hodiny:

- 5 min – Přivítání
- 15 min. – Ledolamka
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 35 min. – Výrazová hra
- 20 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Nejdříve se v kruhu důvěry přivítáme, zeptám se, jak se děti mají, a zda se na dnešní setkání těšili. Zopakujeme si, co jsme dělali na předchozím setkání, a řekneme si, co bude dnešní náplní. Taktéž zopakují pravidla komunikace.

Ledolamka - moje oblíbené: Děti na papírek napíší svůj oblíbený film, knížku, jídlo či věc a papírek složí. Ten pak odevzdají mne. To, co je na papírku, budu číst a děti budou hádat, kdo to napsal.

Po ukončení aktivity počkám, než se všichni utiší, a motivuji je na hlavní aktivitu dnešního setkání: „*Pojďme se na chvíli stát hudebními kritiky a malíři!*“ Výrazová hra bude rozdělena na dvě části. V první části na podlaze bude rozmístěno 6 papírů, na kterých budou romská výtvarná díla. Každý si stoupne k obrazu, který je mu sympatický a poté řekne proč. Všechny obrazy si rozebereme a já dětem řeknu ke každému obrazu nějaké informace (význam, doba

vzniku, styl...), samozřejmě vzhledem k jejich věku, nebudu informace oznamovat dopodrobna.

V druhé části obraz, jenž si každé dítě vybralo, zkusí na papír napodobit. Samozřejmě do toho dají něco svého. Tato činnost by měla sloužit jako uvolnění od předchozí části, kdy děti musely držet pozornost.

Poté v kruhu provedeme reflektivní dialog. Na konec si vše zrekapitulujeme, děti řeknou, co se jim na všech aktivitách líbilo či nelíbilo, upoutám na další setkání a rozloučíme se. Také připomenu dětem, co si mají přinést na další setkání.

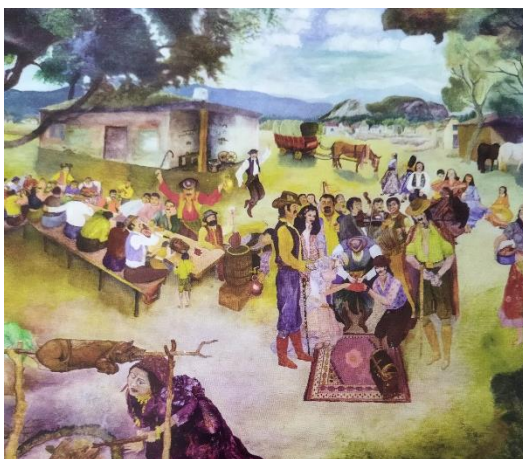
Romská umělecká díla:

Magdalena Konečná – *Děti matky Kálí*, 1999, olej na plátně. Tato výtvarnice vyrůstala v Novém Městě nad Metují. Projevy jejího výtvarného talentu sahají až do jejího útlého dětství. Vystudovala Vyšší školu uměleckého průmyslu v Praze, kde studovala figurativní kresbu. Grafice, hlavně litografii, se věnovala dlouhá léta, vytvářela pozvánky, různá oznámení a blahopřání, ex libris ad. Kromě grafiky využívala i jiné techniky jako například akvarel a pastel. Ale charakteristickou se pro ni stala olejová malba na velkoplošná plátna. Převážně se inspirovala přírodou, především faunou a florou. Později byl její zájem zaměřen na indickou, africkou i jinou exotickou kulturu. Věnovala se také psaní poezie a prózy, ale její díla nebyla za tehdejšího režimu publikována. (Dostupné z: <http://magdalena.konecna.org/>)

Obrázek 11: Děti matky Kálí, vlastní fotografie z Muzea romské kultury

- Rudolf Rác – *Romská svatba*, 2005, olej na plátně, ze sbírky MRK. Rác se narodil roku 1942 na Slovensku. Část základní školy absolvoval na Slovensku, tu později dokončil v Česku. K obrazu: Pokud jde o romské svatby dříve, ženicha dívce určoval otec, a to i třeba hned po jejím narození. Svatba začínala rodinným obřadem uvnitř komunity. Jednalo se o spojení dvou rodů. Svazek se mohl rozpadnou jedině, pokud byla žena nevěrná či bezdětná. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/rudolf-rac-maluje-i-zvyky-romu-ze-sve-rodne-vesnice-na-slovensku-8105832>)

Obrázek 12: Romská svatba, vlastní fotografie z Muzea romské kultury

- Rudolf Dzurko – *Zkáza civilizace*, 1984, skleněná drť na skle. Rudolf Dzurko, jenž se narodil v roce 1941, byl amatérský umělec z východního Slovenska. Byl charakteristický svou tvorbou obrazů z barevných kousků skleněné drti. Dále také vytvářel plastiky ze dřeva a kamene. Po celý život byl jeho velkou inspirací jeho romský původ. (Dostupné z: <https://romea.cz/cz/kultura/zemrel-znamy-romsky-vytvarnik-rudolf-dzurko>)

Obrázek 13: Zkáza civilizace, vlastní fotografie z Muzea romské kultury

- Robert Gabris – *Povídky o strachu z létání*, 2022, tři listy (triptych) 70x50 cm, pastelky na kartonech, rytina na skle. Gabris je současný romský slovenský malíř, který se v roce 2021 stal laureátem Ceny Jindřicha Chalupického. Využívá experimentální kresbu, jež je pro něj formou rezistence vůči rasismu a různým podobám (sociálního) vyloučení. (Dostupné z: <https://www.sjch.cz/robert-gabris/>)

Obrázek 14: Povídky o strachu z létání, dostupné z: <https://robertgabris.com/>

- Paly Paštika – tento romský umělec se narodil v roce 1952 v Kolíně. Věnuje malbě na plátna, ale i malbě přímo na zdi v interiérech a exteriérech. Má v oblibě tvořit nástěnné plastické obrazy na zdech. Často spolupracuje na zajímavých projektech v Českých Budějovicích. (Dostupné z: <https://poradani vystav.cz/umelci/paly-pastika>)

Obrázek 15: Paly Paštika, Dostupné z: <https://poradani vystav.cz/umelci/paly-pastika>

- Ceija Stojka – *Strach (ten pes je zlo)*, 2001, akvarel na lepence. Ceija Stojka (1933 – 2013), byla rakouská romská spisovatelka, hudebnice, výtvarná umělkyně a aktivistka. Spolu se svou matkou a čtyřmi bratry byla za 2. světové války vězněna v koncentračních táborech. V rámci prózy jí v roce 1988 vyšla první z jejích tří autobiografických knih „Žijeme ve skrytu“ a „Vyprávění rakouské Romky“. Poté se od 90. let minulého století věnovala výtvarné tvorbě. Vytvořila rozsáhlé soubory kreseb a maleb, z nichž většina vychází z traumatických zkušeností z let strávených v koncentračních táborech. (Dostupné z: <https://www.ceijastojka.org/thefund>)

Obrázek 16: *Strach (ten pes je zlo)*, vlastní fotografie z Muzea romské kultury

Cílem této aktivity je stmelení kolektivu, nebát se vyjádřit svůj názor a rozvinutí fantazie / myšlení. Dále trochu rozšíříme dětem povědomí o romských umělcích a necháme prostor jejich výtvarnému vyjádření, které si budou rozvíjet.

Co je potřeba: papír A4, vodové barvy...

ROMSKÝ SVĚT

Landart

Počet dětí: 21 – 22

Délka trvání: 90 minut

Průběh artefiletické hodiny:

- 15 min. – Přivítání a přesun do venkovních prostorů
- 15 min. – Ledolamka
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 10 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 30 min. – Výrazová hra
- 20 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Aktiva bude probíhat za příznivého počasí.

Nejdříve se v kruhu bezpečí přivítáme a zopakujeme si, co jsme dělali na předchozím setkání, a řekneme si, co bude dnešní náplní. Přesuneme se do venkovních prostorů, kde setkání započneme ledolamkou.

Ledolamka – země, oheň, voda, vzduch: Na můj pokyn děti vyjadřují pohybem (po případě i zvukem) jednotlivé živly.

Po ledolamce dětem sdělím, co budeme dnes tvořit, a motivuji je: „*Pojďme si společně zkrášlit tohle hřiště/zahrádku!*“ V průběhu výrazové hry budou děti tvořit z přírodních různé obrazce. během reflektivního dialogu si rozebereme jejich výtvary (co tím zamýšleli, co výtvar představuje, jak se jim pracovalo...) Na závěr si vše zrekapitulujeme, děti řeknou, co se jim na aktivitách líbilo či nelíbilo, a upoutám na další setkání. Připomenu jim, co si mají na další setkání přinést.

Cílem této činnosti je rozvíjení kreativity a komunikace mezi dětmi.

MÁ KOMUNITA

Další setkání

Ztvárnění romského života (tanec, kočování...)

Kresba

Počet dětí: 21 – 22

Délka trvání: 90 minut

Průběh artefietické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 10 min. – Ledolamka, motivace
- 5 min. – Ztišení, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 30 – 40 min. – Výrazová hra
- 20 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Nejdříve se v kruhu bezpečí přivítáme, zopakujeme si, co jsme dělali na předchozím setkání, a řekneme si, co bude dnešní náplní. Též zopakuji pravidla komunikace. Poté bude realizována ledolamka. Dnešní ledolamka bude sloužit zároveň jako motivace.

Ledolamka – romská komunita: budu mít připravené různé fotografie, které se týkají romské komunity (vlajka, fotografie z výstavy *Otisk cest*, fotografie žen v tradičním oděvu...). Pokud půjde o romskou vlajku, nejdříve ji ukážu a zeptám se dětí, jestli vědí, co to je. Poté si o tom popovídáme. Prostřednictvím fotografií jim více přiblížím romskou komunitu, a to i z pohledu historie. Aktivita a povídání bude ovšem přiměřené jejich věku, nebude to do detailů. I přes tuto ledolamku se budu snažit o uvolněnou a příjemnou atmosféru.

Během výrazové hry (na základě i předchozí ledolamky) děti ztvární svou představu o romském životě. K činnosti budou potřebovat pastelky, fixy, vodové barvy... Mohou tvořit realisticky či abstraktně.

Následně proběhne reflektivní dialog, při kterém si všechna díla rozebereme (co na obrázku je, co to značí, jak se jim tvořilo...). Na závěr si vše zrekapitulujeme, děti řeknou, co jim aktivita přinesla, a upoutám na další setkání. Taktéž jim připomenu, co si mají nosit na poslední dvě setkání.

Cílem této aktivity je rozšířit povědomí o vlastní komunitě, rozvíjení kreativity dětí, nebát se vyjádřit svůj vlastní názor... Samozřejmě chceme docílit toho, aby děti měly z činností zážitek, ať již pozitivní či negativní, ale budeme se snažit o tu příjemnější variantu.

JÁ JAKO UMĚLECKÉ DÍLO

5. setkání

Živý obraz

Počet dětí: 21 – 22

Délka trvání: 90 minut

Průběh artefietické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 10 min. – Ledolamka
- 5 min. – Ztišení, Motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 30 – 40 min. – Výrazová hra
- 20 min. – Reflektivní dialog
- 5 min. – Rozloučení, naladění na další setkání

Nejdříve se v kruhu bezpečí přivítáme, zeptám se, jak se děti o víkendu měly, zopakujeme si, co jsme dělali na předchozím setkání, a řekneme si, co bude dnešní náplní. Zopakují pravidla komunikace. Poté bude realizována ledolamka.

Ledolamka – sochy: Děti se pohybují po prostoru družiny jako „oživlé sochy“ podle vlastního uvážení. Poté mění své pohyby dle pokynů vedoucího činnosti (v tomto případě – dle svých pokynů). Např. řeknu „proměňte se v princezny, kočky, kominíky“ atd.

Následovat bude výrazová hra, při které děti ztvární nějakou určitou fotografii (např. rodina, oslava) či obraz. Mohou mít kostýmy nebo doplňky, které si buď přinesou z domu či budou k dispozici v družině. Jakmile všichni zaujmou své pozice při ztvárňování fotografie či obrazu, vyfotím je buď já, nebo je nechám, ať se vyfotografují sami (mohlo by to být pro ně záživnější). Po vyfotografování se pokusí cca 30 sekund v pozici vydržet a nepohnout se.

Během reflektivního dialogu si fotografie promítneme na notebooku a rozebereme si je. Zeptám se jich, jak se jim pracovalo... Na závěr si řekneme, jak se jim aktivita líbila či nelíbila a upoutám na další hodinu. Připomenu jim, co si mají na naše závěrečné setkání přinést.

Cílem této činnosti je stmelení kolektivu, hlavně rozvíjení komunikace mezi dětmi, rozvíjení kreativity a vytvoření určitého zážitku...

Co je potřeba: fotoaparát (v telefonu), notebook

NÁŠ ŽIVOT

Asambláž

Poslední setkání

Počet dětí: 21 – 22

Délka trvání:

- Artefiletická část - 70 minut
- Vernisáž – 120 minut

Průběh artefiletické hodiny:

- 5 min. – Přivítání
- 10 min. – Ledolamka
- 5 min. – Ztišení, motivační vstup, popis činnosti
- 5 min. – Příprava potřeb k činnosti
- 30 min. – Výrazová hra
- 15 min. – Reflektivní dialog
- 120 min. – Vernisáž, výstava
- 5 min. – Rozloučení

Nejdříve se v kruhu bezpečí přivítáme, zeptám se, jak se děti na dnešní hodinu těšily, zopakujeme si, co jsme dělali na předchozím setkání, a řekneme si, co bude dnešní náplň. Nabídnou jim, že na vernisáži mohou něco zatančit. Zopakují pravidla komunikace. Poté bude realizována ledolamka. I když součástí dnešního posledního setkání je vernisáž a náš čas bude omezen, nechci děti o ledolamku ochudit, jelikož si na tuto aktivitu před hlavní činností navykly, a její vypuštění mohou vnímat jako ochuzení.

Ledolamka – házená: děti stojí v kruhu a napodobují, co se dá dělat s míčem, který je jen imaginární. Nejdříve vedoucí činnosti (já) naznačí, že má v ruce míč, a pohybem naznačí, co s míčem umí, a předá jej. Napodobujeme např. kopání, driblování, házení...

Následně při výrazové hře budou děti tvořit asambláž. Na předchozích setkáních jsem děti informovala, ať si na dnešní hodinu přinesou z domu jakoukoliv „starou“ věc, kterou ovšem doma již nebudou postrádat. Každý něco vytvoří, a to se pak slepí k sobě na jeden velký papír, rozměrů A1. Mohou dělat frotáže, obkreslovat, lepit, kreslit... Staré věci z domu mohou na asambláž přilepit.

Během reflektivního dialogu si hotové dílo rozebereme, taktéž se jich zeptám, co jim na činnosti líbilo. Na závěr si vše zrekapitulujeme, a to i činnosti z předchozím setkání. Jelikož pravděpodobně někteří během vernisáže budou odcházet domů, popřeji jim před zahájením vernisáže hodně štěstí do budoucnosti a krásné prožití letních prázdnin.

Cílem této poslední aktivity je rozvíjení kreativity dětí, povědomí o jejich komunitě, spolupráce, rozvíjení komunikace a vytvoření zážitku z činnosti...

Co je potřeba:

- Papír nebo balicí papír
- Barevné papíry
- Pastelky, fixy, křídly, tempery
- Fotky, staré věci z domova (hračky, oblečení, obuv, nádobí...)
- Nůžky
- Lepidlo
- Případně lak na vlasy

VERNISÁŽ

Vernisáží je myšleno slavnostní otevření / zahájení nějaké výstavy, které může být doplněno dalším uměleckým programem, např. performance, představením. Většinou bývá otevřena veřejnosti.

Na vernisáži budou vystaveny všechny výtvořky, které jsme s dětmi za všech šest setkání vytvořili. Děti si mohou na zahájení vernisáže něco připravit (např. zatančit). Součástí výstavy bude i občerstvení, které děti i já do školy přineseme. Vernisáž bude přístupná učitelům, spolužákům i rodině.

Tato vernisáž slouží jako ukončení celého projektu a je také slavnostním ukončení všeho, co jsme spolu s dětmi za šest setkání prožili. Budeme během ní usilovat o veselé a přátelské prostředí, jež budeme sdílet s ostatními lidmi.

Anotace

Jméno a příjmení:	Gabriela Neradilová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Musilová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Využití artefiletických metod při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi
Název v angličtině:	Artefiletic methods usage in working with socially disadvataged children
Anotace práce:	Jak již plyne z názvu, bakalářská práce se zabývá využitím artefiletických metod při práci s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí. Konkrétně se věnuje se romským dětem. Práce má projektový charakter.
Klíčová slova:	Umění, Romové, romská kultura, artefiletika, artefiletické metody, problémové vyučování, dětský výtvarný projev, projektová metoda, školní družina
Anotace v angličtině:	As the name implies, the bachelor thesis deals with the use of artefiletic methods in working with socially disadvataged children. Specifically, deals with Roma children. The thesis has a project character.

Klíčová slova v angličtině:	Art, Romany, romany culture, artefiletic, artefiletic methods, problem teaching, children's artistic expression, project method, after school club
Přílohy vázané v práci:	Příprava k praktické části
Rozsah práce:	65 stran
Jazyk práce:	Český jazyk